

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Opera

Lactantius, Lucius Caecilius Firmianus

[Venedig], 4. Apr. 1497

[Liber quartus]

[urn:nbn:de:bsz:31-300412](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-300412)

DIVINARVM INSTITVTIONVM

proclamo: denūcio. Hoc ē illud qđ philosophi oēs in tota sua uita quæsierunt: nec unq̄
tñ inuestigare: cōprehendere: tenere ualuerūt: q̄a aut prauā religionē tenuerūt: aut to
tam penitus sustulerūt. Facebant igitur illi oēs q̄ humanā uitā nō instruūt: sed turbant
Quid. n. docēt: Q uē instruūt: q̄ seiplos nō instruxerunt: Q uē sanare agroti: Q uē re
gere cæci possunt: Huc ergo nos oēs q̄bus est cura sapiæ cōferamus. An expectabim⁹
donec Socrates aliquid sciat: aut Anaxagoras lumen in tenebris iueniat: aut Democri
tus ueritatem de puteo extrahat: aut Empedocles dilatet ai sui semitas: aut Archesilas
& Carneades uideant: sentiant: præcipiant: Ecce uox de cælo ueritatem docens & ne
bis sole ipso clarius lumen oñdens. Quid nobis iniq̄ sum⁹ & sapiam suscipe cūctamur
quam docti hoies contritis in quærendo ætatibus suis: unq̄ reperire potuerunt. Qui
uult sapiens ac beatus esse: audiat dei uocē: discat iustitiā: sacramentum natiuitatis: suæ
norit: humana cōtemnat: diuina uiscipiat: ut summū illud bonū ad quod natus est pos
sit adipisci. Dissolutis religiōibus uniuersis & oibus quæcunq̄ in earū defensionem dici
uel solebāt uel poterāt refutatis: deinde cōuictis philosophiæ disciplinis: ad uerā religio
nem sapiamq̄ ueniendū est: qm̄ est (ut docebo) utrūq̄ cōiūctū: ut eā uel argumentis
uel exēplis: uel idōeis testibus asseramus. Et stultitiā quā nobis isti deorū cultores obie
ctare nō desinūt: ut nullā penes nos: sic totā penes ipsos eē doceamus. Et q̄q̄ prioribus
libris cū falsas arguerē religiōes: & hic cū falsā sapiam tollerē: ubi ueritas sit ostēderim
plani⁹ tamen quæ religio & quæ sapia uera sit: liber pximus indicabit.

Lactantii Firmiani de institutionibus diuinis libri quarti præfatio.

Quomodo unius sæculi error in omnem sit transfusus ætate & orbē occupauerit.
Et Græ ia post gloriam septem sapientem studio pquirendæ ueritatis exarserit: & sta
diosi eius se maluerit philosophos q̄ sapientes appellari. Ca. primum.

Ogitanti mihi & cū aīo meo sæpe reputati priorem illū generis huma
ni statum: & mirū pariter & idignū uideri solet: q̄ uni⁹ sæculi stulticia
religiōes uarias suscipientis: deosq̄ multos esse credentis: in tantā sub
C to ignorationem sui uentū est: ut ablata ex oculis ueritate: neq̄ religio
ueri dei: neq̄ hūanitatē rō teneretur: hoibus nō in cælo sūmū quærenti
bus: sed in terra. Quam ob cām pfecto sæculorum ueterū mutata sælicitas est. Cœpe
runt. n. relicto parente & constitutore oīum deorū: insensibilia digitorum suorum sigmē
ta uenerari: quæ priuatas qđ fecerit: qđ malorum attulerit: res ipa declarat: a uersa nāq̄
a summo bono qđ ideo beatum & sempiternum est: quia uideri: tangi: cōprehendi nō
pōt: & a uirtutibus ei bono cōgruentibus quæ sūt æquæ immortales: ad hos corruptos
& fragiles deos lapsi & studentes his rebus q̄bus solū corpus ornatur: alitur mortē sibi
ppetuam cū diis & cū bonis corpilibus quæsierūt: q̄a mortē corp⁹ oē subiectū est. Inse
cuta ē igit̄ hūmōi religiōis iniustitia & impietas sicuti fuerat necesse: Desierūt. n. uult⁹ su
os in cælū tollere: sed deorsū mentes hoīum depressæ terrenis ut religiōibus: sic et bōis
ihæ rebāt: secutū est dissidiū generis hūani: & fraus & nefas oēs: quia spretis sempiternis
atq̄ incorruptis bonis: quæ sola debent ab hoīe cōcupisci: temporalia & breuia maluerūt
maiorq̄ ad malum hoibus fides fuit: qui prauum recto quia præsentius fuerat: prætu
lerunt Sic humanam uitam prioribus sæculis i clarissima luce uersatam caligo & tene
bræ cōpræhenderūt. Et q̄ huic prauitati cōgruens erat: postq̄ sapientia sublata est: tū
demum sibi hoies sapientum nomen uedicare cœperunt. Tū aut nemo sapiens uoca
batur: cū oemes erant. Vtinamq̄ nomen illud publicū aliqñ quis ad paucos redactum
tum uim suam retineret. Posset enim fortasse pauci illi uel ingenio uel auctoritate: uel

LIBER TERTIVS

affiduis hortamentis liberare populū uitiis & erroribus: sed adeo in totū sapientia occi-
rat: ut ex ipsa noīs arrogātia nullū eorū q̄ uocarent: apparuit fuisse sapientē. Et tamen
prius q̄ hæc philosophia quæ dicitur: esset inuenta septē fuisse tradunt primū oīum qui
quia de rebus naturalibus quærere ac disputare sunt ausi: sapiētes haberi appellariq; ma-
luerunt. O miserū calamitosumq; sæculum: quo p̄ orbē totū septē soli fuerunt: qui ho-
minum uocabulo cierent. Nemo. n. p̄t iure dici hō: nisi q̄ sapiēs est. Sed si cæteri oēs p̄-
ter istos stulti fuerunt: ne illi q̄dem sapientes: q̄a nemo sapiens esse uero iudicio stulto-
rū p̄t. Adco ab his affuit sapientia: ut postea q̄dem increfcente doctrina: & multis ma-
gnisq; ingeniis in idipsum semp̄tentis non potuerit p̄fici ueritas & cōprehendi. Nam
post illorū septē sapientū gloriā: incredibile est quāto studio inq̄rende ueritatis Græcia
ois exarserit. Ac primū nomē ipsū sapientia: arrogās putauerūt: sed q̄a nō sapientes sed
studiosos sapientia: uocauerunt. Quo facto & illos q̄ temere sapientū sibi nomen ascī-
uerant: erroris stultitia:q; dānauerunt: & se quoq; ipsos ignorantia: quā q̄dem non dif-
fitebant. Nā ubicūq; rerū natura ingeniis eorū quasi manus opposuerat: ne rationē pos-
sent aliquā reddere: testificari solebāt nihil se scire: nihil cernere. Vnde multo sapientio-
res inueniuntur qui se aliqua ex parte uiderunt: q̄ illi qui sapere crediderant.

Quod ubi quærenda est sapia: ubi gentibus est stultitia: titulus: & quare Pythago-
ras & Plato litterarū p̄secutores non accesserint ad Iudæos.

Cap. ii.

Vare si neq; illi suere sapiētes: q̄ sunt appellati: neq; potentiores q̄ non dubita-
uerunt in sapiētiā cōfiteri: quid supest nisi ut alibi sit quærenda sapia: quia nō est
ubi quærebatur inuēta. Quid autē putemus fuisse causa: cur tot ingeniis totq;
tpibus sūmo studio & labore quæ sita nō repiretur: nisi q̄ eā philosophi extra fines suos
quæsierūt. Qui q̄m pagratis & exploratis oibus nusq; ullā sapiam cōprehenderunt: &
alicubi esse illā necesse est: apparet hic potissimū esse quærendā: ubi stultitia: populus
apparet: cuius uelamēto deus ne arcanū sui diuini opis in p̄patulo esset: thesaurū sapia:
& ueritatis abscondit. Vnde equidem soleo mirari: q̄ cum Pythagoras & postea Plato
amore indagandæ ueritatis accensi: ad Aegyptios & Magos & Persas usq; penetrassēt
ut earū gentiū ritus & sacra cognoscerent. Suspiciabantur. n. sapiam in religione uer-
sari: ad Iudæos tm̄ non accesserūt: penes quos tūc solus erat: & quo facilius ire potuissēt.
Sed auersos esse arbitror diuina p̄uidencia: ne scire possent ueritatē: q̄a nondū fas erat
alienigenis ingeniis religionē dei ueri iustitiāq; cognoscere. Statuerat. n. deus appropi-
quante ultimo tpe ducē magnū cælitus mittere: q̄ eā p̄fidio ingratoq; populo ablatam
exteris gentibus reuelaret. Qua de re in hoc libro aggrediar disputare: si prius ostende-
ro sapiam cum religione sic cohærente: ut diuelli utrunq; non possit.

Quod sapientia & religio inseparabiliter cohærent: & q̄ necesse est eosdem non di-
uersos esse secretarios sapientia: & numinis sacerdotes. Et quare contra naturā sit colerē
plures deos. Et quare sicut necessitate natura oportet dominum esse unum unicūq;
sic & patrem unum.

Ca. iii.

Eorū igit̄ cultus in priore libro docui nō h̄re sapiam: nō m̄ ō q̄a diuinū aial ter-
renis fragilibusq; substernit: sed q̄a nihil ibi differit qd̄ p̄ficiat ad mores exco-
dos uitāq; formādā. Nec habet inq̄sitionē aliquā ueritatis sed tm̄ m̄ ritū colē-
di: q̄ nō officio mētis sed ministerio corpis cōstat. Et iō nō ē illa uero religio iudicanda:
q̄a nullis iustitiā uirtutisq; p̄ceptis erudit efficitq; meliores. Itaq; philosophia quia i
illis religionē. i. summā pietatē nō habet: nō ē uera sapia. Nā si diuinitas quæ gubernat
hūc mundū: ic̄dibili beneficio genus hoīum sustētat: & quasi paterna indulgentia fo-

DIVINARVM INSTITVTIONVM

uet: uult pfecto gratiā sibi referri: & honorē dari. Nec cōstare hōi rō pietatis pōt: si cæ-
lestibus beneficiis extiterit igratus: qd' non est utiq; sapientis. Qm̄ igitur (ut dixi) phi-
losophia & religio deorū disiuncta sunt & longe discreta: siquidem alii sunt pfectores sa-
pientia: p quos utiq; ad deos nō adit: alii religiōis antistites: p quos sapere non discitur
apparet nec illam esse ueram sapiam: nec hanc religionem. Iccirco nec philosophia po-
tuit ueritatē cōprehendere: nec religio deorū rōem sui qua caret: reddere. Vbi autē sapia
cū religiōe inseparabili nexu cohæret: utrūq; uerū esse necesse est: quia & in colēdo sape
debemus. i. scire quid nobis & quō sit colendū: & in sapiendo colere. i. re & actu qd' scie-
rimus implere: ubi ergo sapia cū religione coniungitur: ubi. s. ubi deus colitur unus: ubi
uita & actus oīs ad unū caput & ad unā summam refertur. Deniq; iudē sunt doctores sa-
pientia: qui & dei sacerdotes. Nec tñ moueat quēq; quia sæpe factum est & fieri pōt:
ut philosophus aliq; deorū suscipiat sacerdotiū: qd' cum fit non tñ coniungitur philoso-
phia cum religione: sed philosophia inter sacra cessabit & religio quando philoso-
phia tractabitur. Illa. n. religio muta est: non tñ q̄a mutorū est: sed q̄a ritus eius in ma-
nu & digitis est nō in corde aut lingua: sicut nostra quæ uera est. Iccirco & in sapia reli-
giōe & in religione sapia est. Ergo nō pōt segregari: q̄a sape nihil aliud est nisi deū uerū
iustis ac piis cultibus honorare. Multorū autē deorū cultus non esse secundū naturā: ē
hoc argumento colligi pōt & cōprehendi. Oēm deū q̄ ab hōie colitur: necesse est inter
solēnes ritus & preces patrem nuncupari. Non tantum honoris gratia: sed & rōis
q̄, & antiquior est hōie: & q̄ uitam: salutem: uictum præstat ut pater. Itaq; & Iuppiter

Iuppiter
Pater
Saturnus
Ianus
Liber
Lucilius
auctor

a precantibus pater uocatur. & Saturnus: & Ianus: & Liber: & ceteri deinceps: quod
Lucilius in deorum consilio irridet.
Ut nemo sit nostrum: quin & pater optimus diuum:
Aut Neptunus pater: Liber: Saturnus pater: Mars:
Ianus: Quirinus pater sic & hoc dicatur ad unum:
Quod si natura nō patit: ut sint unius hōis plures ptes. Ex uno. n. pcreat: ergo deos ēt
multas colere cōtra naturā est cōtraq; pietatē: unus ergo colendus ē: q̄ pōt uerus p̄ noīa
ri. Idē ēt dñs sit necesse ē: quare sicut pōt idulgere: ita ēt coercere. P̄ iō appelladus ē. q̄a
nobis multa & magna largit. Dñs iō: q̄a castigādi & puniēdi hēt maximā ptatē. Dñm
uero eundem esse q̄ sit pater: ēt iuris ciuilib rō demonstrat. Quis. n. poterit filios educa-
re: nisi habeat in eos ptatē: Nec imerito pater familias dicitur: licet tñ filios hēat: ui-
delicet nomen patris. Cōplectitur ēt seruos: q̄a familia sequitur: & nomē familiae com-
plectitur ēt filios: q̄a pater antecedit: unde apparet eundē ipsū & patrem seruorum &
dñm filiorū. Deniq; & filius manumittit tanq; seruus: & seruus liberatus: patroni no-
men accipit tanq; filius: quod si propterea pater familias noīatur: ut appareat eū duplici
potestate p̄ditum: quia & idulgere debet quia pater est: & coercere quia dñs. Ergo idē
seruus est: qui & filius: & idem dominus qui & pater. Sicut igitur naturā necessitate
non pōt esse nisi unus pater: ita nec dominus nisi unus: quid enim faciet seruus: si mul-
ti domini diuersa imperauerint: Ergo cōtra rōnem cōtraq; naturā sunt religiōes mul-
torū deorū. Siquidē nec patres multi possūt eē: nec domini. Deos autē & patres & dōi
nos nūcupari necesse ē. Teneri ergo ueritas nō pōt: ubi hō idē multis patribus dominif
q̄ subiectus est: ubi aīus in multa disp̄sus huc atq; illuc diuagatur. Nec habere ullam
firmitatem religio pōt: quando certo & stabili domicilio caret. Cultus ergo deorū ueri
esse nō possunt. Eodem mō quo matrimoniū dici nō pōt: ubi mulier uiros multos ha-
bet: sed hæc aut meretrix: aut adultera nominabitur: aqua enim pudor: castitas: fides:

abest: uirtute careat necesse est. Sic & religio deorum ipudica est & incerta: quia fide caret: quia honos illa instabilis & incertus caput & originem non habet.

Quod sapientia spectat ad filios: religio ad seruos & utriusque fons deus unus solus & uerus: qui ingratum abdicat filium & fugitiuum punit seruum. Cap. iiii.

Vibus rebus apparet quod inter se coniuncta sunt sapientia & religio: sapientia spectat ad filios quod exigit amor: Religio ad seruos quod exigit timorem. Nam sicut illa preem diligere debet & honorare: sic hi dominum colere & uereri: De us autem quod unus est quoniam utraque persona sustinet & patris & domini, & amare eum debemus: quia filii sumus & timere quia serui. Non potest igitur nec religio a sapientia separari nec sapientia a religione secerni: quod idem deus est quod diligere & intelligi debet quod est sapientie & honorari quod est religionis. Sed sapientia precedit religionem sequitur quia prius est deum scire consequens colere. Itaque in duobus nominibus una uis est quod quis diuersa esse uideat. Alterum enim positum est in seculo alterum in actu. Sed tamen si milia sunt duobus nominibus uno fonte manantibus. Fons autem sapientie religionis deus est a quo hi duobus nominibus si aberrauerit: arescat necesse est quod quod nesciunt ne sapientes esse possunt nec religiosi. sic fit ut philosophi & qui deos colunt similes sint aut filiis abdicatis aut seruis fugitiuis quia neque illi preem querunt neque hi dominum & sicut abdicati hereditate patris non assequuntur & fugitiui in punitate. Ita neque philosophi immortalitatem accipiunt quod est regni celestis hereditas. id est summi bonum quod illi maxime querunt neque cultores deorum poenam seipsum mortis esugient quod est aduersio ueri domini aduersus fugitiuos suae maiestatis ac nominis. Deum uero esse preem eundemque dominum utriusque ignorauerunt tamen cultores deorum qui ipsi possessores sapientie quia aut nihil colendum omnino putauerunt aut religiones falsas approbauerunt aut et si uim patet tamen summi dei intellexerunt ut plato quod unum esse fabricatorem mundi deum. Et M. Tullius quod fateatur hominem per clara quodam conditione a summo deo esse generatum: tamen & debitum tantum summo patri non reddiderunt: quod erat consequens atque necessarium. Deos autem neque patres neque dominos esse posse: non tantum multitudo (ut supra ostendit) sed et ratio declarat: quod neque fictum esse ab his hominem tradit neque deos ipsos antecedere originem hominis inuenit. Si quidem fuisse in terra homines antequam Vulcanus & Liber & Apollo & ipse iuppiter nascerentur: apparet. Sed neque Saturno factio hominis: neque Caelo patri eius assignari solet. Quod si nullus eorum quod coluntur: formaliter a principio atque instituisse hominem tradit. Nullus igitur ex his patri hominis nuncupari potest: ita ne deus quod deus. Ergo fas non est uenerari eos: a quibus non sit homo generatus: quia neque a multis potest generari. Vnus igitur ac solus colendus debet: quod Iouem quod Saturnum quod caelum ipsum terramque antecessit. Is enim necesse est hominem figurauerit: quod ante hominem caelum terramque perfecit. Solus pater uocandus est: quod creauerit solus dominus nuncupandus quod regit: qui habet uitam ac necis ueram ac perpetuam potestatem. Quem qui non adorant: & insipientes seruus est qui dominum suum aufugiat: & impius filius: qui suum uerum patrem uel oderit uel ignoret.

Plato
M. T.

Quod oracula prophetarum sollicite inspicenda sunt quos diuinitus esse locutos rerum multo ante predictarum conuincit euentus. Et quo tempore prophetauerit Moyses: Quot annis Iosue rexit populum. Quot profuerit iudices: quod diu regnauerint reges. Quo tempore dominatus sit Cyrus. Quod in prophetis est sapientie fundamentum. Ca. v.

Vnde quoniam docui sapientiam religionem non posse deduci: superest ut de ipsa religione ac sapientia differam: Sermo quod deus sit difficilis de rebus celestibus disputatio sed tamen audendum est: ut illustrata ueritas pateat. Multique ab errare atque sterilitate liberentur: qui eam sub uelamento stultitiae latentem aspiciunt ac respuunt. Sed prius quam incipiam de deo & operibus eius dicere pauca mihi de prophetis antedicta sunt: quorum testimoniis nunc uti necesse est quod in prioribus libris ne facere tempus: Ante omnia qui ueritatem

DIVINARVM INSTITVTIONVM

studet comprehendere: nō mō intelligendis pphetarū uocibus aīum debet intēdere sed et tēpora per quā quisq; illorū fuerit diligentissime inquirere: ut sciat & q̄ futura p̄dixerint: & post quot annos p̄dicta cōpleta sint. Nec difficultas in his colligēdis est ulla. Testati. n. sunt sub quo quisq; rege diuini spiritus fuerit passus istinctū. Multiq; scriptos libros de tēporibus ediderūt: initiū facientes a ppheta Moyses: qui troianū bellū septingētis fere annis anteceffit: Is at cū p annos quadragira populū rexisset successorem habuit Iosue: q̄ septē & uiginti annis tenuit p̄cipatū. Exide sub iudicibus fuerūt p annos trecentos septuaginta: tū mutato statu reges habere cōperūt: quibus iperitū tenētibus p annos quadringentos sexagita usq; ad Sedechiā regnū opugnati a rege Babylónico: captiq; Iudaei diuturnū seruitiū ptulerūt. donec septuagesimo post anno Cyrus maior captiuos Iudaeos terris ac sedibus suis redderet: qui p idē tempus i Persas suscepit impiam: quo Romae Tarquinius Superbus. Quare cū oīs tēporū series ex iudaicis & ex graecis romanisq; historiis colligat etia singulorū pphetarū colligi possunt: quorū tamē ultimus Zachariās fuit quem constat sub Dario rege secundo anno regni eius octauo mense cecinisse. A deo antiquiores eē graecis scriptoribus pphetae reperiuntur. Quae oīa eo pfero: ut errorē suū sentiant qui scripturā sacrā coguerentitū: tāq̄ nouā & recens fictā: ignorātes ex quo sōtae sanctae religionis origo manauerit. Quod siq; collectis p̄spectisq; tēporibus fundamētū doctrinae salubriter iecerit: & ueritatē penitus cōprehendet: & errorem cognita ueritate deponet.

Quod de creator oīum coomnipotētē gēuit filiū & p̄ eū creauit uniuersa Testes sūt Sibylla & Trimegistus: oracula cōsona pphetis & sapientissimo Salomoni .ca. vi.

Eus iḡ machinator cōsti autorq; rerū sicuti i secundo libro diximus: anteq̄ d̄ p̄clarū hoc op̄ador. . . ē sanctū: & icorruptibile: & icōprehensibile spiritum gen uit: quē filiū nūcuparūt. Et quis alios postea innumerabiles p ipm creauisset quos angelos dicim⁹: hūc tñ solū primogenitū diuini nominis appellatione dignatus est patria. s. uirtute ac maiestate pollentē: esse at summī dei filiū: q̄ sit p̄tate maxima p̄ditus nō tñ cōgruentes i unū pphetarū uoces sed et Trimegisti p̄dicatio: & Sibyllarū uaticinia demonstrāt. Hermes i eo libro: q̄ λογος τελειος i scribit: his usus est uerbis: ο κυριος και των παντων ποιητης ουθεου καλειν νενοηκα μεν επε

ιυδευ τερone ποιησε θεου ορα τον και ασιοθητον Δελφητι ουδ ια το αισθεσαι αυ τον περ ι γαρ του του ουκεστι ποτερον αυτος αιστοι το αλλο τιεις αισθισιν υποπεπει και εισ nouoti ουν τον τον ποιησε π̄ωτον και μορον και εν ακαλοσ δε αυτω εφανη και πκηρεσ τα τοσ παντων η γαθων η γαστη τε και πανυ εφ ιλησ εν ωσ ιδιον το κονη. i. domin⁹ & oīum creator: quē deū uocare cōsem⁹ q̄a scdum deū fecit uisibile & sensibile. Sensibile at aīo n̄ ideo: q̄a ip̄e sētit. Hoc .n. n̄ ē utrū ip̄e sentiat: sed q̄a ip̄e i sensū mittit & mētē. Q̄m̄ hūc fecit primū & unū solū. Bonus at ei uisus ē: & plenissimus oīum bonorū: oblectatus ē & ualde amauit q̄si p̄priū filiū. Sibylla erythraea i carminis sui p̄cipio qd̄ a summo deo exorsa ē filij dei ducem & ip̄eratore oīum his uersibus p̄dicat παντροτροφον κτιστην οθισ γλυκυπενμα απασ ικα τεθε το και ηγη τορα γεθε ων παντων εοιησε. i. oīum nutritore creatorēq; q̄ dulce spiritū oib⁹ apposuit: ac principem oīum deorū fecit. Et rursus i sine eiusdē carminis αυτον ελωκεθεοσπιστοισ ανδρασι γερανεν. i. eū dedit de⁹ fidelib⁹ uiris honorari: Et alia sibylla p̄cipit hūc oportet cognosci. αυτον οσ ον γινωσ κεθεον υιοη οητα. i. ip̄m tuū cognosce deū: q̄ dei filius est. Videlicet & ip̄se est dei filius: q̄ p Salomonem sapientissimū regē diuino spiritu plenū locutus est ea q̄

hermes auctor'

... αυ τον περ ι γαρ του του ουκεστι ποτερον αυτος αιστοι το αλλο τιεις αισθισιν υποπεπει και εισ nouoti ουν τον τον ποιησε π̄ωτον και μορον και εν ακαλοσ δε αυτω εφανη και πκηρεσ τα τοσ παντων η γαθων η γαστη τε και πανυ εφ ιλησ εν ωσ ιδιον το κονη. i. domin⁹ & oīum creator: quē deū uocare cōsem⁹ q̄a scdum deū fecit uisibile & sensibile. Sensibile at aīo n̄ ideo: q̄a ip̄e sētit. Hoc .n. n̄ ē utrū ip̄e sentiat: sed q̄a ip̄e i sensū mittit & mētē. Q̄m̄ hūc fecit primū & unū solū. Bonus at ei uisus ē: & plenissimus oīum bonorū: oblectatus ē & ualde amauit q̄si p̄priū filiū. Sibylla erythraea i carminis sui p̄cipio qd̄ a summo deo exorsa ē filij dei ducem & ip̄eratore oīum his uersibus p̄dicat παντροτροφον κτιστην οθισ γλυκυπενμα απασ ικα τεθε το και ηγη τορα γεθε ων παντων εοιησε. i. oīum nutritore creatorēq; q̄ dulce spiritū oib⁹ apposuit: ac principem oīum deorū fecit. Et rursus i sine eiusdē carminis αυτον ελωκεθεοσπιστοισ ανδρασι γερανεν. i. eū dedit de⁹ fidelib⁹ uiris honorari: Et alia sibylla p̄cipit hūc oportet cognosci. αυτον οσ ον γινωσ κεθεον υιοη οητα. i. ip̄m tuū cognosce deū: q̄ dei filius est. Videlicet & ip̄se est dei filius: q̄ p Salomonem sapientissimū regē diuino spiritu plenū locutus est ea q̄

LIBER QVARTVS

subiecimus. Deus possedit me i initio suarū uiarū i opa sua añ sæcula. Fūdauit me in pri Salomō.
cipio añq̄ terrā faceret: añ q̄ abyssos cōstitueret prius q̄ p̄ pdirēt fōtes aquarū: añ oēs
colles gēuit me dñs fecit regōes & terras ihabitabiles sub cælo. Cū peret cælos aderā illi
& cū secerneret suā sedē: cū sup uentos faceret ualidas nubes: & cū cōfirmatos pōeret
mōtes sub cælo. qñ fortia faciebat fundamēta terræ: erā penes illū disponēs Ego eram
cui ad gaudebat: quotidie at iucundabar ante faciē eius: cū lataret orbe pfecto Iccirco
aūt Trimegistus ἀνηχορυγοα του θεου. i. opificē dei dixit. Et Sibylla σουμεφολον. i. cō Trimegi
filiarium appellat: q̄ tanta sapientia sit instructus adeo p̄re: ut cōsilio & manibus utere stus
tur i fabricatione mundi.

Quod nomen filii & angeli aut hoibus sit ignotum licet nomen aliud & aliud hēat
quod ab utrisq; adoratur: & unde dicatur Iesus: & unde Christus. Ca. vii.

Ortasse quærat aliquis hoc loco quis sit iste tam potēs: iā deo carus. & qd̄ no
mē hēt: cuius prima natiuitas nō mō antecessit mūdū: uerū ēt prudētia dispo
suerit uirtute cōstruxerit. Primū nos scire cōuenit nomē eius ne angelis qd̄

notū esse: q̄ morat̄ i cælo: sed ipsi soli ac deo p̄ri. Nec añ id publicabit̄: ut est scis litte
ris traditū: q̄ dispensatio dei fuerit iplera. Deinde nec enunciari posse hominis ore sicut

docet Hermes hæc dicens. αἰτιοαλε του του του αιτίοσ ηθουθειου και αγεατου Hermes
αγαθου φουλησ ισ ητεον προηνευ κερου του ονομα ου λυναται αυθροπινωσ
τοματι λαληθηνα. Id est cā at̄ huius causæ diuini & icreati boni uolūtas q̄ deū p̄ri
auctor

lit: cuius nomē nō pōt̄ hūano ore dici. Et paulo post ad filiū. εστι γαρτισ ωτεκνον
απορριτοσ λογοσ σοφιασ οσοιοσ περι του κυριου παντων και προουμενου

σθεου ονειπει υπεραυθροπον εσθαι. i. Est. n. filii secret⁹ qd̄a sermo sapia scūs de so
lo dño oium. Et dei q̄ añ mēte capitur quē dicere supra hoim est. sed quis nomē eius qd̄

ei a p̄cipio p̄ sūm⁹ iposuit: nullud p̄ter ipsū faciat: hēt tñ & iter angelos aliū uocabu
lum: & iter hoies aliud. Iesus q̄ppe inter hoies noiatur. Nā Christus non p̄priū nomen

est: sed nūcpatio ptātis & regni. Sed exponēda huius poīs rō est p̄ ignorantū errorē:
qui eū mutata littera Christus solent dicere. Erat iudæis añ p̄ceptū ut sacrū confi
cerent unguentū: quo p̄gi possent hi q̄ uocabant̄ ad sacerdotiū uel ad regnū. Et sicut

nunc Rōanis indumentū purpuræ iligne est regia dignitatis assūptæ: sic illis vnctio sa
cri unguenti nomen ac ptātem regiā cōferebat. Verū qm̄ græci ueteres χρισθαι di
cebant ongī: qd̄ nunc αλειφεσθαι: sicut indicat Hōericus uersus ille quo p̄pitiabant

unxerūt oleo. του λελω αιλουσ ανκαι χρισθ ανελαιω. i. hūc aūt famulæ lauerūt
& unxerūt oleo. Ob hæe rōnem nos eū Christū nūcpatmns. i. unctū: q̄ hebraice Messi
as dī. Vnde in q̄busdā græcis scripturis: q̄ male de hebraicis intepratata sunt ηλειμ/
μνοσ: i. unguendo creatus scriptū iuenit̄ ηλειμμενοσ απο του αλεφεατα. i. ab un
guendo curari. Sed tñ utrolibet hoie rex significat̄. Nō q̄ ille regnū hoc terrenū fuerit

adeptus cuius capiendī nondum tempus aduenit sod q̄ cæleste ac sempiternū est: de
quo differemus in ultimo libro: nunc uero de prima eius natiuitate dicamus.

Quod filius bis natus est: aternaliter de p̄re & paliter de uirgine matre: sed natiuita
te incogitabili & ineffabili. Et quare dicatur uerbum: & i quo ab aliis angelis differat
& quare illi nō dicatur uerbum dei uel uerba. & quare hoīs spiritus dissolubilis: & qd̄

Dauid & Salomon p̄phetauerint de hoc uerbo. Et q̄ Salomon precesserit Troianum
bellum: & quid Ioannes euangelista de eodem uerbo. Cap. viii.

N primis. n. testificabimur illū bis esse natum: primum in spiritu: postea i car
ne. Vnde apud Hieremiā ita dī. Prius q̄ te formarē in utero: noui te: Et item

i

ne. Vnde apud Hieremiā ita dī. Prius q̄ te formarē in utero: noui te: Et item

Hermes
auctor

Erratum
primum
Iesus, unctus
dicitur
χρισθον

80 42

DIVINARVM INSTITVTIONVM

apud ipsum. Beatus qui erat anteq̄ nascere: qđ nulli alii cōtingit præter Christo. Qui cum esset a principio filius dei. regeneratus est denuo secundum carnē: q̄ duplex natiuitas eius magnum intulit humanis pectoribus errorem; circumsunditq; tenebras etiam his qui ueræ religiōis sacramenta retinebant. Sed nos id plane dilucideq; mōstrabim⁹ ut amatores sapiæ facilius ac diligentius instituamur: q̄ audit dei filium dici: nō debet tm̄ nefas mente cōcipere: ut existimet ex cōnubio ac pmixtiōe scēminæ alicuius deum p̄ creasse qđ nō facit nisi aial corporale mortiq; subiectū. Deus at̄ cū solus adhuc esset: p̄ misere se potuit aut cū esset tāræ ptātis: ut qcq; uellet efficeret: uiuq; ad creādū societa te alterius nō indigeret: nisi forte existiabimus deū sicut Orphe⁹ purauit: & matrē esse & scēminā q; aliter generare nō quærit: nisi hēt uim sexus utriusq;: quasi ut ipse secum coiret: aut sine coitu non potuerit p̄creare. Sed Hermes in eadē fuit opinione cum dicit αὐτοπατορὰ καὶ αὐτομητορὰ, i. ipsum sui p̄rem & ipsum matrem sui. Quod si ita esset ut a p̄phetis p̄r̄ d̄r̄: se etiam mater diceret. Quo mō igitur p̄creauit. Primum nec sciri a quoq; possunt nec narrari opa diuina: sed tm̄ sanctæ litteræ docent: in q̄bus cautū est illū dei filiū dei esse sermonē. Itēq; ceteros angelos dei spūs esse. Nā sermo est spūs cum uoce aliquid significante p̄latus. Sed tm̄ qm̄ spiritus sermo diuersis partibus p̄feruntur: siquidē spiritus naribus: ore sermo p̄cedit: magna inter hunc dei filiū ceterosq; angelos differētiæ st. Illi. n. ex deo taciti spiritus exierūt: q̄ nō ad doctrinā dei tradēdā: ad ministeriū dei creabāt. Ille uero cū sit & ipse spiritus: tm̄ cum uoce ac sono ex dei ore p̄cessit: sicut uerbū ea. s. ratione q̄ uoce eius ad populum fuerat usus. i. q̄ ille magister futurus esset doctrinæ dei & cælestis arcani ad hoīs p̄ferendī. Quod ipsū primo locut⁹ est: ut p̄eū ipse ad nos loqueret. Et ille uocē dei ac uoluntatē nobis reuelaret. Merito ergo sermo & uerbū dei d̄r̄. q̄ p̄cedentē de ore suo uocalē spūm: quē nō utero. sed mente cōcepat: inexcogitabili quadā maiestatis suæ uirtute ad effigiē quæ pp̄rio sensu ac sapientia uigēat: cōp̄rahendit: & alios itē spūs in angelos figurauit. Nostri spiritus dissolubiles sunt: q̄a mortales sumus. Dei aut̄ spiritus & uiuūt & manēt: & sentiunt: q̄a ipse immortalis est: & sensus & uitæ dator. Nostræ uoces licet aure misceant atq; euanescaūt tamen plerūq; manent litteris cōp̄rahensæ: q̄to magis dei uocem credendum est: & manere in æternum: & sensu ad uirtute comitari q̄ de deo patre tanq̄ riuus de fōte traduxit. Quod si quis miratur ex deo deum p̄latōe uocis ac spiritus potuisse generari: si sacras uoces p̄phetarū cognouerit: desinet p̄fecto mirari. Salomonēq; p̄remq; ei⁹ David potentissimos reges fuisse: & eosdem p̄phetas: et his fortasse sit notū: q̄ diuinas litteras nō attingerunt: quorū alter q̄ posterius regnauit. Troianæ urbis excidium centum & quadraginta annis añcessit. Huius p̄r̄ diuinorū scriptor hymnorū in psalmo trigesimo secūdo sic ait. Verbo de cæli solidati sunt: & spiritu oris eius oīs uirtus eorū. Itē rursus i psalmo quadagesimo quarto: Eruētauit cor meū uerbū bonū: dico ego opa mea regi. Cōstat uidelicet nulli alii opa dei esse nota: nisi filio soli: qui est uerbū dei & quē regnare in p̄petuū necesse ē. Itē Salomon ipsum uerbum dei esse demonstrat: cuius manibus opa ista mundi fabricata sunt. Ego inq; ex ore altissimi p̄diui ante oēm creaturā ego cælos feci ut oriretur lumen indeficiens: & nebula texi oēm terram. Ego i altis habitauī. & tro nus me⁹ in colūna nubis. Ioannes quoq; ita tradidit: In principio erat uerbū: & uerbū rat apud deum. Oīa per ipsum facta sunt: & sine ipso factum est nihil.

Quod melius a græcis logos q̄ a latinis uerbum & qđ de deo senserint gentiles philosophi Zeno & Trimegistus.

Ed meli⁹ græci λογον dicūt q̄ nos uerbū: siue sermonē. λογος. n. & sermonē

Orpheus
hermes

Orpheus
hermes

LIBER QVARTVS

significat & rōnem. quia ille est uox & sapia dei. Hūc sermonē diuinū ne philosophi q- Zeno
de ignorauerūt: sed qdē zenō rerū naturā dispositōrē atq; opificē uniuersitatis λογov
prædicat quē & fatū & necessitatē rerū: & deū & aiūm Iouis nuncupat: ea. s. consuetu- Iouis
dine qua solēt Iouē p deo accipe. Sed nihil obstat uerba: cū sententia cōgruat ueritati
Est. n. spiritus dei: quem ille aiūm nominauit. nā Trimegistus q̄ ueritatē pene uniuersā Trimegi
nescio quo mō inuestigauit: uirtutem maiestātēq; uerbi sæpe descripsit: sicut declarat stus
superius illud exemplū quo fatē esse ineffabilem quendā factūq; sermonem: cui⁹ enar
ratio modū excedat. Dixi de natiuitate prima breuiter ut potui. Nūc de secūda: quoniā
controuersia est in ea maxima: latius differendum est: ut ueritatem scire cupiētibus lu
men intelligentiæ proferamus.

De secunda natiuitate filii quā pphete multo ante prædixerunt. Et quō eductus sit
Israhel ab ægypto: & qbus ingratus beneficiis caput bouis in memoriā Apis dei ægy-
ptiorū figurauerit. Et q̄s ordo publicarū fuerit ptātū usq; ad dñi passionē. Ca. x.

N primis igit scire oportet hoies sic a principio p̄cessisse dispositōem sūmi dei
ut esset necesse appropinquāte sæculo termino dei filiū descendere in terram
ut cōstitueret deo tēplū: doceretq; iustitiā. Verūtñ nō i uirtute angeli ut ptā
te cælesti: sed in figura hois & cōditōe mortali: ut cū magisterio functus fuisset tradere
tur in manus impiorū: mortēq; suscipet: ut ea quoq; p uirtutē domita resurgeret. & hoī
quē induerat: quem regebat: & spē uincendæ mortis afferret: & præmia imortalitatis
admitteret. Hāc ego dispositōem ne q̄s ignoret: docebimus p̄dicta esse oia oia q̄ in chri
sto uidemus esse cōpleta. Nemo asseuerat oī nostræ fidē cōmodet: nisi ostendero pphē
tas ante multā temporū seriē p̄dicasse: fore ut aliquādo filius dei nasceret: sicut hō & mi
rabilia faceret: & culcū dei p totā terrā seminaret & postremo patibulo figeret & tertio
die resurgeret. Quæ oia cū pbauero eorū temporū litteris: qui deū suū mortali corpo
re utentē uiolauerūt. Quid aliud obstabit: quo minus uerā sapiām clarum sit i hac reli
gione uersari. Nunc a principio totius sacramenti origo narrāda est. Maiores nostri q
erāt principes hebræorū cū sterilitate atq; inopia laborarent trāsierūt in ægyptū rei fru
mentariæ grātib; diutius cōmorantes cū intolerabili seruitutis iugo præmerent tū
misertus eorū deus eduxit eos ac liberauit de manu regis ægyptiorū: post annos trecen
tos triginta duce Moysē: p quē postea illis lex a deo data est in qua eductōe ostēdit uir
tutē suæ maiestatis deus. Traiecit. n. populum mediō mari rubro præcedente angelo:
atq; scindente aquā: ut populus psiccum gradi posset: quem uerius ut ait poeta: Cur
uata in mōtis faciem circumstet unda. Quæ re audita tyrānus ægyptiorum cū magna
suorū manu insecutus est: & mare adhuc patēs temere igressus coeūtibus aq̄s cum ex
ercitu delet: & Hebræi uero egressi in solitudine multa mirabilia uiderunt. Nam cum si
tim paterentur: ictu uirgæ rupe p̄cassa: p̄silit fons aquæ populūq; re creauit Quorur
sus esuriēte: cælestis alimentū: pluuia descēdit: qnēt cothurnices i castra eorū uētus i
duxit: ut nō mō pane cælesti: sed ēt instructoribus epulis saturarent. Pro his tā diuinis
bñficiis honorē deo nō reddiderūt: sed depulsa iā seruitute: iam siti fameq; deposita: in
luxuriā p̄lapsi ad pphanos ægyptiorū ritus aiōs transtulerūt. Cū. n. Moyses dux eorū
ascendisset i mōtē: atq; ibi quadraginta diebus moraret: aurēū caput bouis quē uocāt
ip̄si Apin: qd̄ eos signo p̄cederet figurarūt. Quo peccato ac scelere offensus deus impi
um & ingrātū populū p merito penis grādibus affecit: & legit quā p Moysen dederat
subiugauit. Postea uero cum in deserta quadam pte Syriæ cōsedisset: amiserūt uetus Iudei un
nomē hebræi: Et qm̄ princeps eorum exanimis Iudas erat: Iudæi sunt appellati: & ter
sint dicti

DIVINARVM INSTITVTIONVM

ra quã icoluerẽ Iudæa. Et primo qdẽ nõ domino sint dicti regũ subiecti fuerũt: sed po-
pulo ac legi ciuiles iudices prædicebant: nõ tñ in annũ cõstituti sũt sicut Romã cõsu-
les: sed ppetua iurisdicõte subnixi. Tũ sublato iudicium noie: ptãs regalis inducta ẽ. Ve-
rum regimẽ eorũ iudicibus tenẽtibus prauas religiões sæpe suscipãt: atq; offensus ab
his deus toties alienigenis subiugabat: donec rursus penitẽtia populi mitigatus libera-
ret eos seruitute. Itẽ sub regibus finitimorũ bellis ob delicta uexati postreõ capiti abdu-
ctiq; Babylonẽ pccnas impietatis suæ graui seruitio pepẽderũt: donec Cyrus ueniret ire-
gnũ: q; statim Iudæos restituit edicto. Exinde Tetrarchas habuerũt usq; ad Herodẽ: q
fuit sub impio Tyberii Cæsaris: cuius aõo qntodecimo. i. duobus geminis cõsulib; aõ
diem decimũ calendarum apriliiũ iudæi Christũ cruci affixerũt: hic rerũ exitus: hic ordo
in arcanis sanctarũ litterarũ continetur. Sed prius ostendã qua de cã in terram uenerat
Christus: ut fundamentum diuine religionis & ratio clarescat.

Quæ fuerit causa incarnationis Christi.

Ca. xi.

Vm sæpe iudæi præceptis salutaribus repugnarẽt: atq; a diuina lege desisterẽt
aberrantes ad ipios cultus deorũ: cũ deus iustos & electos sancto spũ iplebat p
phetas i media plebe cõstituẽs p quos peccata ingrati populi uerbis minacibus
icreparet: & nihil hominus ad penitẽtiã sceleris agẽdã hortaret: quam nisi egissẽt: atq;
abiectis uanitatibus ad deũ suũ redissent: fore ut testamentũ suũ mutaret. i. hæreditatẽ
uitæ imortalitatis ad externas cõuerteret natões. Aliũq; sibi populũ fidiõrem ex aliẽi
genis cõgregaret. Illi at a pphetis icrepati: nõ mõ uerba eorũ respuerũt: sed q; sibi pec-
cata exprobarẽt offensi eos ipsos exquisitis cruciatibus necauerũt: quæ oia diuinæ litte-
ræ signata cõseruãt. Dicit. n. ppheta Hieremias. Missi ad uos seruos meos ppheras an-
te lucem mittebam & nõ audiebatis me: neq; itendebatis auribus uestris cum dicerem
uobis. Cõuertebatur unusquisq; a uia sua mala: & a nequissimis affectatõibus uestris
& habitabitis in terra ista: quã dedi uobis & patribus uestris a sæculis usq; i seculũ. No-
lite ambulare post deos alienos: ut seruiatis eis. & ne iciteris me i opibus manuũ uestra-
rum ad dispnẽdos. Hefdras aut ppheta: qui fuit eiusdem cyri tpibus: a quo iudæi sunt
restituti sic loquit: Desciuerunt a te & abiecerunt legẽ tuam post cor suum & pphetas
tuos interfecerunt qui obtestabantur eos ut reuerterentur ad te: Itẽ Helias in libro Basi-
leon tertio: Aemulã æmulat; sum domino deo oipotẽti: quia dereliquerũt te filii isra-
el & altaria tua demolierũt: & pphetas tuos iterfecerũt gladio: & remãsi ego solitari;
& q; runt aiam meã auferre a me. Propter has illorũ impietates abdicauit eos i ppetuũ ita
q; desit pphetas mittere ad deos. Sed illũ filiũ suũ primogenitũ: illũ opificẽ rerũ & cõ-
solatorẽ suũ labi iussit e cælo ut religionẽ sanctã dei trãfferet ad gẽtes. i. ad eos q; deum
ignorabant: doceretq; iustitiã quã pfidus populus abiecerat: qd' iã pridẽ anũciauerat
se eẽ facturũ. Sic Malachias idicat dicẽs: Nõ ẽ mihi uolũtas circa uos dicit dominus: &
sacrificiũ acceptũ nõ habeo ex manibus uestris qm̃ a solis ortu usq; ad occasum clarifi-
cabitur nomẽ meũ apud gentes. Item Dauid in psalmo. xvi. Cõstitues me in caput gen-
tium: populus quẽ nõ cognoui: seruiet mihi. Esaias quoq; sic loquitur: Venio colligere
oẽs gẽtes & linguas & ueniẽt: & uidebunt claritatẽ meam: & dimittã sup eos signũ. Et
mittam ex his cõseruatos in gentes: quæ lõge sunt. quæ nõ audierãt gloriam meam: &
nunciabunt claritatẽ meã in gẽtes. Volens igit deus metat orẽ templi sui mittere in ter-
ram: noluit eum in potestate & claritate cælesti mittere: ut ingratis in deum populus i
errorem maximũ induceret: ac pccnas p facinoribus suis lueret: qui dominum ac de-
um suum non recãpisset: qd' olim ppheta cecinerant sic esse facturũ. Esaias enim quẽ

Hefdras

Helias

Malachi-
as

Dauid
Esaias

LIBER QVARTVS

ipſi iudæi ſerta conſectum creduliſſime necauerunt: ita dicit. Audi cælum & p̄cipe auri-
bus terra: quoniam dominus locutus eſt filios genui & exaltaui: ipſi aut ſpreuerunt me: agno-
uit bos poſſeſſorem ſuū: & aſinus præſepium domini ſui. Iſrael aut me non cognouit &
populus meus me non intellexit. Hieremias quoque limiter ait. Cognouit tempus ſuum
turtur & hirundo: & ruris paſſeres cuſtodierunt tempora introitus ſui: populus aut mens
non cognouit iudiciū domini. Quoniam dicitis ſapientes ſumus: & lex domini nobiſcum eſt
Incaſſum facta eſt metatura falſa. Scribæ cōfuſi ſunt ſapientes trepidauerunt & capti
ſunt: quoniam uerbū domini reprobauerunt. Ergo (ut cœpam dicere) cū ſtatuſſet deus
doctorē uirtutis mittere ad hoīes. renaſci eū denuo in carne præcepit: & ipſi homini ſi-
mitem fieri: cui dux: & comes & magiſter eſſet futurus. Sed tñ quoniam clemens eſt & pi-
us erga ſuos deus: ad eos ipſos eū miſit: quos oderat: ne illis in perpetuū ſalutis uiam clau-
derat: ſed his liberā facultatē ſequēdi deū ut p̄miū uitę adipiſcerent: ſi ſecuti fuiſſet: quod
plurimi eorū faciūt atque fecerūt: ut culpa ſua in pœnā mortis icurrerēt: ſi regē ſuū repudi-
aſſent. Apud illos igitur & ex eorū ſemine regenerari eū iuſſit: ne ſi fuiſſet alienigena: iu-
ſtā poſſent excuſatōem de lege p̄ndere: quod eum non ſuſcepſſent ſimul ut nulla oīo gēs
eſſet in terra: cui ſpes immortalitatis negaretur.

De conceptu & partu uirginis prædicto a prophetis. De paſſione: reſurrectione: &
aſcenſione & iudicio.

Ca. xii.

Escēdēs itaque de cælo ſpiritus ille dei ſanctā uirginē: cui⁹ utero ſe iſinuaret: ele-
git. At illa diuino ſpiritu hauſto repleta concepit & ſine ullo tactu rei repete
uirginalis uter⁹ itumuit. Quod ſi aialia quædā uēto & aura cōcipe ſolere oī-
bus notū eſt: cur quæ mirū putet: cū ſpiritu dei cui eſt facile quicquid uelit: grauata eſt uirginē
diciūſ: Quod ſane incredibile poſſet uideri: niſi hoc futurū multa ante ſæcula p̄phetæ
cecinſſent. Salomō ſic ait iſfirmatus eſt uterus uirginis. & accipit ſectū & grauata eſt: & fa-
cta eſt in multa miſeratione mater uirgo. Itē p̄pheta Eſaiās: cui⁹ uerba ſunt hæc: Propter
hoc dabis deus ipſe ſignū. Ecce uirgo cōcipiet in utero & pariet filiū: & uocabitur nomē
eius Hemanuel. Quid hoc maſteſtius dici pōt: Legebāt iſta iudæi: quod eū negauerūt. ſi
quis nos hæc ſingere arbitrat: ab his reqrat: ab his potiſſimū ſumat. Satis firmū teſtio-
nium eſt ad p̄bandā ueritatē quod ab ipſis phibet inimicis. Hemanuel nūq̄ uocatus eſt
ſed Ieſus quod latine dicitur ſalutaris ſiue ſaluator: quia cūctis gētibus ſalutifer uēit. Sed p̄phe-
ta declarauit hoc nomen quod deus ad hoīes in carne uēturus eſſet. Hemanuel aut ſignifi-
cat nobiſcum deus. ſ. quia illo per uirginem nato confiteri homines oportebat deum ſe
cum eſſe id eſt in terra & in carne mortali. Vnde Dauid in pſalmo octogēſimo quarto:
Veritas inquit de terra orta eſt: quia deus in quo ueritas eſt: terrenum corpus accipit: ut ter-
renis uia ſalutis ap̄iret. Itē Eſaiās ipſe. Ipſi aut non crediderūt: & exarcerberūt ſp̄m ſctm̄.
Et cōuerſus eſt eis ad inimicitia. Et ipſe expugnauit: & recordās eſt dierū ſæculi: quod ſuscita-
uit de terra paſtorē ouium. Quis aut futurus eſſet ille paſtor: declarauit alio loco dicēs
Exultent cæli deſup & nubes induant iuſtitiam. ap̄iatur terra & pullulet ſaluator. Ego
enim dominus deus creauī eum. Saluator uero eſt (ut ſupra diximus) Ieſus. Sed alio
loco idem p̄pheta ſic prædicauit: ecce natus eſt nobis puer: & datus eſt nobis fili⁹ cui⁹
ius imperium ſuper humeros eius: & uocatum eſt nomen eius magni conſilii nunciuſ.
Iccirco enit̄ miſſus eſt a deo patre: ut uniuēſis gentibus quæ ſub cælo ſunt: ſingula-
ris & ueri dei ſanctum myſterium reuelaret ablatum perfido populo: qui aduerſus deū
ſape deliquit. Daniel quoque ſimilia prælocutus eſt. Videbām inquit in uiſu noctis: &

Salomon

Hemanu-
el

DIVINARVM INSTITVTIONVM

ecce in nubibus cæli ut filius hoīs uiuens & usq; ad uetustum dierum peruenit. Et qui assistebant obtulerunt eum: & datum est ei regnum: & honor & impium: & oīs popul⁹ tribus linguæ seruient ei: & potestas eius æterna quæ nunq; transibit: & regnū eius qd nō corrūpetur. Quō igit; iudæi & cōsitent & spant Christū dei: qui hūc iccirco reproba uerunt: qā ex hoīe natus est. Nā cū ita sit a deo cōstitutū: ut idem Christus bis ueniat in terrā: semel ut unū deū gentibus nunciaret: deinde rursus ut regnet quō in secundū eius aduentū credunt: q in primū non crediderūt. Atqui ppheta utrosq; aduētus paucis uerbis cōprehēdit. Ecce inqt in nubibus cæli ut filius hoīs ueniēs nō dixit ut fili⁹ dei sed fili⁹ us hominis: ut ostenderet q; carne indui haberet in terra: ut suscepta hominis figurā & cōditōe mortali doceret hoīs iustitiā. Et cū mādati dei functus ueritatē gētibus reuelasset. mulctaret ēt morte: ut iferos ēt uiceret ac resignaret. Atq; ita demū resurgens ut p̄rem pficisceret in nube sublatus. Adiecit. n. ppheta & ait usq; ad antiquū dierū puenit: & oblatu⁹ est ei. Antiquū dierū appellauit sūmū deū cuius ætas & origo nō pōt cōprehēdi: qā solus a sæculis fuit: & erit semp̄ i sæcula. Christū at post passionē & resurrectōem ascensurū esse ad deū patrē. Dauid in psalmo cōtestimonio cōtestatus est his uerbis. Dixit dominus domino meo. sede a dextris meis. quoad usq; ponā inimicos tuos suppedaneum pedum tuorū qui ppheta cū rex esset: quē apellare dñm suū posset: qui sederet ad dextrā dei: nisi Christū filiū dei. q est rex regū & dominus dñorum. Quod Esaias aptius ostendit dicens: Sic dicit dominus deus Christo domino meo: cuius tēni dextrā obaudire. Ante cū gentes & fortitudinē regū dirūpā. Ap̄iam Ante illum portas & ciuitates nō claudēt. Ego ante ibo: & mōtes deplanabo: & fores æreas cōterā: & seras ferreas cōfringā. Et dabo tibi thesauros absconditos inuisibiles: ut scias quia ego sum dominus deus q uoco nomen tuum israhel. Deniq; ob uirtutē & fidē quā deo exhibuit i terra: datū est ei regnū: & honor: & impium: & oēs populi tribus linguæ seruiēt ei: & ptās eius æterna: quæ nūq; trāsīt ad regnū eius nō corrūpet. Quod qdem duobus modis intelligi: qā & nunc hēt ppetuā ptatem: cū oēs gentes & oēs linguæ numen eius uenerantur: maiestātē cōsitent doctrinam sequūtur: uirtutē imitant. Habet ipium: habet honorē: cū oēs trib⁹ terræ p̄ceptis eius obtempant. & idē postea eū rursus aduenerit: in ptate ac claritate aut oēm aiām iudicet & iustos ad uitā restituat: tūc ueræ totius terræ regimen obtinebit: Tūc sublato de reb⁹ hūanis oī malo aureū sæculū (ut poetæ uocāt .i. iustum ac pacificum tempus orietur. Sed hæc uberius in ultimo libro differemus cū de secundo aduentu loquemur: nūc de primo (ut cœpimus) explicemus.

Quod filius a patre est secundū deitatem: & qd geminæ substantiæ esse cōiūgitur: tū ex opibus p̄priis: tū ex oraculis pphetarū: & ēt Apollinis Milesii testimonio. & q̄re nec ad Salomonē: nec ad aliū q ad Christū referrī possunt uaticia pphetarū. Ca. xiiii

Vnus igit; de⁹ ac parēs oīum cū religionē suā trāsferre uoluisset doctorē iustitię misit e cælo: ut nouis cultorib⁹ nouā legē i eo uel p eū daret. Nō sicut añ fecerat p hoīem: sed tñ nasci eū uoluit tāq; hoīem ut p oīa sūmo p̄ri similis existeret. Ipse. n. deus p̄ & origo & principiū rerū qm̄ & parentibus caret: α π α τ ω ρ atq; α μ ι τ ω ρ .i. sine patre atq; m̄re a Trimegisto uerissime noiat: q; ex nullo sit p̄creat⁹. Ic circo ēt filium bis nasci oportuit ut ipse fieret ap̄tor atq; am̄tor: In prima enim natiuitate sæculi am̄tor fuit: quia sine officio matris a solo deo patre progeneratus est. In secunda uero carnali ap̄tor fuit. quoniā sine patris officio uirginali utero procreatus: ut mediam inter deum & hoīem substantiā gērēs nostram hāc fragilem ignebillēmq; naturam quasi manu ad immortalitatem posset educere: factus ē dei filius p̄ spiritum &

LIBER QVARTVS

hois p̄ carnē. i. & deus & hō: dei uirtus i eo ex opibus quæ fecit: apparuit. Fragilitas ho-
minis ex passiōe quā ptulit: quā cur suscepit paulo post docebor Interi & deū fuisse &
hoiem ex utroq; genere pmixtū pphetis uaticinātib⁹ discius. Esaias deū fuisse testatur
his uerbis: Fatigata ē Aegyptus & negociatio Aethiopū & Saba. Viri alti ad te trāsgre-
diēt: & tui erūt serui: & post te ābulabūt uincti cōpedibus: & adorabūt & te p̄cabunt
qm̄ in te deus ē. Et nō ē alius deus p̄ter te. Tu. n. deus es & nesciebamus: deus israel sal-
uator. Cōfundent⁹ & reuerbunt⁹ oēs q̄ aduersant⁹ tibi: & cadēt in cōfusione. Itē ppheta
Hieremias sic ait: Hic deus nr̄: & nō deputabit⁹ alius absq; illo q̄ inuenit oēm uia pru-
dentia & dedit eā iacob puero suo: & israhel dilecto sibi. Post hæc i terris usus ē: & cū
uerfat⁹ ē. Itē Dauid i psalmo q̄dragesimoquarto: Thron⁹ tu⁹ de⁹ i sæcula sæculorū uir-
ga æqratis: uirga regni tui. Dilexisti iusticiā: & odio habuisti iusticiā p̄pterea unxit te
deus: deus tuus oleo exultatiōis. Quo uerbo & nomen oñdit: siquē (ut supra docui) ab
unctōe appellatus ē. Christus. Deide hoiem fuisse eūdē Hierēias docet dicēs. Et hō est
& qs cognouit eū. Itē Esaias: & mittet eis deus hoiem & lauabit eos iudicans sanabit
eos. Sed & Moyse inumeris ita loq̄: Orietur stella ex iacob: & exurget hō ex israel.
Propterea Milesius Apollo cōsultus utrū ne deus an hō fuerit: hoc mō respōdit græce

ΘΗΗΥΟΣ ΕΗΗΚΑΤΑ ΣΑΡΚΑ ΣΟΦΟΣ ΤΕΡΑΤΩΔΕΣ ΙΝ ΕΡΓΟΙΣ
ΑΛΑΥΠΟΧΑΛΛΑΙΩΗΚΡΙ ΤΩΗΟΠΛΟΙΣ ΛΑΛΘΕΙΣ
ΥΟΜΦΟΙΣ ΚΑΙ Σ ΚΟΛΟΜΕΣ ΣΙ ΠΙΚΡΗΝ ΑΝΕΠΛΗΣΕ ΤΕΛΕΥΤΗΝ. Idest mortali erat: corpe
mōltrosi opibus: sed sub iudiciis Chaldaeis armis cōp̄r̄ h̄esus: clauis & fustib⁹ ama-
rum finē cōpleuit. Primo qd̄ uersu uerū dixit: sed argute cōsultorē sefellit sacramentū
ueritatis penitus nescientē. Videf. n. negasse illū deū: sed cū fatef̄ secundū carnē fuisse
mortale qd̄ nos ēt̄ p̄dicamus: cōsequēs ē: ut secundū spiritum deus fuerit: qd̄ nos af-
firmamus. Quid. n. fuerat necesse carnis facere mentionē satis esset dicere fuisse morta-
le: Sed ueritate p̄ssus negare nō potuit quēadmodū res se h̄eret sicut illud qd̄ ait fuis-
se sapientē. Quid ad hoc Apollo r̄ndes: Si sapiēs est: ergo doctrina eius sapia est: nec ul-
la alia: & sapientes q̄ sequunt⁹: nec ulli alii: Cur ergo uulgo p̄ stultis & uanis & ineptis
habemur. q̄ sectamur magistrū ēt̄ ipsorū deorū cōfessiōe sapientē: Nā qd̄ ait potentifi-
ca illū opa fecisse: quo maxime diuinitatis fidem meruit. assentiri nobis iā uidetur cum
dicit eadē: q̄bus nos gloriamur. Sed colligit se tñ: & ad demōicas fraudes redit: Cū. n.
uerū necessitate dixisset: iā deorūāt sui p̄ditor uidebat⁹ nisi qd̄ ab eo ueritas exp̄sserat
mendacio fallente cælasset. Ait ergo illū fecisse opa miranda: uerū nō diuina uirtute sed
magica. Quid mirū: si hoc Apollo ueritatem ignorantibus psuadit cum iudæi quoque
cultores ut uidebatur summi dei idem putauerint: cū ante oculos eorū quotidie fierent
illa miracula: nec tñ tantarum uirtutū cōtemplatione impelli potuerunt: ut deum cre-
derent quem uidebant: Propterea Dauid quem inter cæteros prophetas uel maxime le-
gūt: in psalmo uigesimo sic eos dānat. Redde illis retributiōem eorum qm̄ non intelle-
xerunt in opibus domini. Ex huius ipsius domo Christū generatum iri secundum car-
nem: & ipse dauid & alii anunciauerunt. Apud Esaiā ita scriptum est: & erit i die illa ra-
dix iesse: & qui exurget principari in nationes: in eum gentes sperabunt & erit requies
eorū in honore: & alio loco. Exiet uirga de radice iesse: & flos de radice eius ascendet: &
requiescet sup eum spūs dei: spiritus sapientia & intellectus: spiritus consilii & fortitu-
dinis spiritus pietatis & implebit illum spiritus timoris dei. iesse autē fuit pater Dauid
ex cuius radice ascensurum esse florem p̄locutus ē eum scilicet: de quo Sibylla dicit:
ΑΝΘΗΤΕΙ ΔΑΗΖΟΣ ΚΑΡΟΝ. Idest florescet autem flos purus. Item in Basileon libro sc̄do

DIVINARVM INSTITVTIONVM

Propheta Nathā missus est ad dauid uolentē deo tēplū fabricare & fuit uerbū domini ad Nathā dicēs: Vade & dic seruo meo Dauid hæc dicit dominus oīpotens. Nō tu edificabis mihi domū ad inhabitandū: sed cū impleti fuerint dies tui & dormieris cū p̄rib⁹ tuis: suscitabo semen tuū post te & parabo semen eius. Hic ædificabit mihi domū in noīe meo & erigā thronū eius usq; in sæculū: & ego ero ei i p̄rem: & ipse erit mihi in filiū: & si dē cōsequet̄ domus eius usq; in seculū. Sed hæc ut iudei nō itelligerēt illa fuit cā: q; Salomon fili⁹ Dauid deo tēplū ædificauit & ciuitatē quā de suo noīe Hierosolimā nūcupauit. Itaq; ad ipsum quæ a ppheta dicta sunt: rettulerūt. Salomō at̄ ab ipso p̄re suo i perii regimen accepit. Prophetæ uero de eo loquebant̄: q; tū nasceret̄. Postq; Dauid cū p̄rib⁹ suis requeuisset. Præterea salomōis impiūm p̄petuū nō fuit. Annis. n. xxx. regnauit: deinde q; nūq; filius dei dictus sit: sed filius Dauid: & domus quā ædificauit: nō est fidē cōsecrata sicut ecclesia. quæ est uerū tēplū dei qd̄ nō i parietib⁹ ē: sed i corde hoīum ac fide: q; credunt in eū: ac uocant̄ fideles. Illud uero solomoniū tēplū q; manu factum est manu cecidit. Deniq; p̄ eius in psalmo centesimo uigesimo septimo de opib⁹ filii sui pphetauit hoc mō si dominus nō edificauerit domum: sine cā laborant q; edificant eā si dominus nō custodierit ciuitatem: sine causa uigilant qui custodiunt eam.

De æterno Christi sacerdotio: qd̄ ppheta sicut & cætera p̄dixerūt sic exprimentes Iesum Christū: ut oracula nec ad filiū Naue nec ad filiū ioseph ualeant retorqueri: & de uis quas docuit Christ⁹: q; nūq; suū honorē quæsiuit: sed p̄ris. Cap. xiiii.

Vibusex rebus apparet pphetas oēs denuntiasse de Christo fore aliqñ ut ex genere Dauid corporaliter natus cōstitueret æternū tēplū deo: qd̄ appellatur ecclesia: & uniuersas gētes ad religionē uerā dei cōuocaret. Hæc dom⁹ fidelis hoc imortale tēplū i quo siqs nō sacrificauerit imortalitatis præmiū nō habebit. Cuius tēpli & magni & æterni qm̄ Christus fabricator fuit: idē necesse est habeat in eo sacerdotiū sempiternum. Nec pōt nisi p̄ eū qui cōstituit tēplum ad aditū templi & ad cōspectū dei pueniri. Dauid i psalmo ceteresimo nono id ipsum docet dicēs: Ante luciferū gēuī te. Iurauit dominus & nō penitebit eū: tu es sacerdos in æternum secundū ordinē Melchisedech. itē i Basileon li. i. Et suscitabo mihi sacerdotē fidelē: qui oīa quæ sunt i corde meo faciat. & ædificabo ei domū fidelē & transibit i cōspectu meo oibus diebus. Quis at̄ futurus esset: cui deus æternum sacerdotium pollicebat̄: Zacharias ēt noīeposito aptissime docuit. sic. n. dixit: & ostendit mihi dominus deus iesum sacerdotē magnum stantem ante faciem angeli domini: & diabolus stabat ad dextram ipsius: ut aduersaret̄ ei. Et dixit dominus ad diabolum: Impet tibi dominus in te: q; elegit Hierusalem & ecce titio eiectus ab igne: & Iesus erat indutus uestimētis sordibus: & stabat ante faciem angeli: & respōdit & dixit ad circūstātes ante faciem eius: Ferte uestimēta sordida ab eo & induite eū tūica talari: & ponite cidari mūdā sup̄ caput ipsi⁹: & coopuerūt eū uestimēto & iposuerūt cidari mūdā sup̄ caput ipsius. & angelus dñi stabat: & testificabatur ad eū dicēs. Hæc dicit dñs oīpotens: si in uis meis ambulaueris: & præcepta mea seruaeris: tu iudicabis domum meā & dabo tibi qui cōuertentur i medio horū circūstantiū. Audi itaq; Iesu sacerdos magne. Quis nō igitur captos mētibus tū fuisse iudæos arbitretur: q; cum hæc legerent & audirēt. nefādas manus suas deo suo intulerūt. At q; ab eo tpe quo zacharias fuit usq; ad annū q̄ntumdecimum Tiberii Cæsaris: quo Christ⁹ crucifixus ē: anni q̄ngenti numerantur: siquidem Darii & alexandri adoleuit ætate: q; fuerunt nō multo postq; Tarquinius supbus exactus est. sed illi rursus eodē mō falsi decepti sunt: putantes hæc de iesu eē dicta filio Naue qui successor fuit Moysi: aut de sacer-

Zachari
as

Tiberius
caesar

LIBER QVARTVS

dote Iesu filio Ioseph: in quos nihil cōgruit eorūq̄ p̄feta narrauit. Nō. n. sordidati il
 li unq̄ fuerūt: cū alter eorū princeps potētissimus fuerit alter sacerdos: aut p̄pessi sunt
 aliquid aduersi: ut tanq̄ titio eiectus ex igne putarēt: Aut aliquādo in cōspectu ange
 lorū steterūt: aut p̄pheta de p̄teritis loquebat̄ potius q̄ de futuris. Locut⁹ ē igr̄ de Ie
 su filio dei: ut ostēderet eū primo i humanitate & carne eē uētūrū. Hæc. n. ē uestis sor
 dida: ut pararet tēplū deo & sicut titio igni cōbureret. i. ab hoīb⁹ cruciamēta p̄feret &
 adultimū extingueret. Titionē. n. uulgo appellat extractū loco torrē semiuultū extin
 ctū. Quomō āt & cū q̄bus mandatis a deo mitteret̄ i terrā declarauit spiritus dei p̄
 p̄phetā docens futurū ut cū uoluntate sūmi patris fideliter & cōstāter ip̄lesset: acci
 pet iudiciū atq; iū p̄mū sempiternū. Si in uis meis inq̄ ambulaueris & p̄cepta mea
 seruaueris: tu iudicabis domū meā: Quæ fuerit uia dei: & q̄ p̄cepta eius: nec ambigu
 um nec obscurū ē. Deus. n. cū uideret malitiā & falsorū deorū cultus p̄orbē terræ in
 ualuisse: ut iā nomē eius ex hoīum memoria fuisset pene sublatū. Si qdē iudæi quoq;
 q̄bus solis arcanū dei creditū fuerat: relicto deo adcolēda figmēta irratiti: demonum
 fraudib⁹ aberressent nec increpiti p̄ p̄phetas reuertī ad deū uellēt filiū suū p̄cipem
 angelorū legauit ad hoīes: ut eos cōuerteret ab ip̄iis & uanis cultibus ad cognoscēdū
 & colendū uerū deū. Itē ut eorū mentes a stultitiā ad sapiētīā: ab iniquitate ad iustitiā
 opa tra duceret. Hæ sunt uia dei i q̄bus ambulare eum p̄cepit. Hæc p̄cepta quæ ser
 uāda mādauit: ille uero exhibuit deo fidem. Docuit. n. q̄ unus deus sit eūq; solum coli
 oportere: nec unq̄ se deū esse dixit: q̄ nō seruasset fidem: si missus ut deos tolleret: &
 unū assereret: i. duceret alium p̄ter unū. Hoc erat nō de uno deo facere p̄coniū: nec eius
 qui miserat: sed suum p̄priū negociū gerere ac se ab eo quem illustraturus uenerat se
 parare. Propterea q̄ tā fidelis extitit: q̄ sibi nihil p̄fus assumpsit: ut mādata mitten
 tis ipleret: & sacerdotis p̄petuū dignitatē: & regis summi honorē & iudicis potestatē
 & dei nomen accepit.

De batismo Christi & miraculis quæ gessit in carne ante passionē: quæ non modo
 a prophetis p̄nuntiata sunt: sed etiam uaticinio Sibyllarū: sicut Cicerō & Varro testā
 tur: sed oracula ante Christi aduentū nō potuerūt intelligi. Cap. xv.

q̄ Voniā de sc̄da natiuitate dixim⁹: q̄ se hoīb⁹ i carne mōstrauit. ueniam⁹ ad
 illa opa mirāda q̄ cū eēt uirtutis cælestis idicā: magnū Iudæi putauerūt. cū
 primū cœpit adolescere tinct⁹ ē a Ioāne p̄pheta i iordane flumine: ut lauacro spiritali
 peccata n̄ sua: q̄ utiq; n̄ habebat: sed carnis quæ gerebat: aboleret: ut quemadmodū iu
 dæos suscepta circūcisiō: sic ēt gētes baptismo. i. purifici roris p̄fusiōe saluaret. Tunc
 uox de cælo audita ē filius me⁹ es tu: ego hodie genui te. Quæ uox ap̄d Dauid p̄ædi
 cta iuenit̄ & descēdit sup eū spiritus dei format⁹ i speciē colūbæ cādidæ. Exinde maxi
 mas uirtutes cœpit opari nō p̄æstigiis magicis: q̄ nihil ueri ac solidi ostētāt: sed uir ac
 ptātē cælesti: quæ ēt pridem p̄phetis nūciātibus canebat̄. Quæ opa tā multa sunt: ut
 unus liber ad iplēda oīa satis nō sit. Eūerabo igr̄ illa breuiter & generati sine ulla p̄lo
 narū ac locorū designatione: ut ad exponendam passionis eius crucisq; rationē possim
 puenire quo iam dudum festinat oratio. Virtutes eius fuerunt: quas Apollo portentū
 ficas appellauit: q̄ quacūq; iter faciebat: a gros ac debiles & oī morborū genere labo
 rātes: uno uerbo unoq; momēto reddebat incolumes: adeo ut mēbris oībus capti: re
 ceptis repēte uirib⁹ roborati ip̄i lectulos suos reportarent i q̄b⁹ fuerāt pauloātē dela
 ti. Claudis uero ac pedū uitio afflictis: nō mō gradiēdi: sed ēt currendi dabat facultatē
 Tū quorū cæca lumia altissimis tenebris erāt: eorū oculos i pristinū restituebat aspe

DIVINARVM INSTITVTIONVM

Etū: Mutorū quoq; linguas in eloquū sermonēq; soluebat. Itē surdorū patefactis au-
rib; insinuabat auditū: pollutos ac aspsos maculis repurgabat. Et hæc oīa nō manibus
aut aut aliq̄ medela: sed uerbo ac iussione faciebat: sicut et Sibylla p̄dixerat παντα-
λον ω π̄ραττον πασαν τενοσον θερα π̄ευων. i. oīa uerbo agēs: oēm ifirmitatem
curās Necutiq; mirū q; uerbo faciebat mirabilia: cū ip̄e eēt dei uerbū celestis uirtu-
te ac potestate subnixū. Nec satis fuit q; uires ibecillibus redderet: q; debilib; integrita-
tē: q; agris & languentibus sanitatem: nisi etiā mortuos suscitaret: uelut e somno so-
lutos: ad uitāq; reuocaret Quæ uidētes tūc iudæi: dæmonica potētia fieri arguebāt:
cū oīa sic futura ut facta sunt: arcanæ illorū litteræ cōtinerēt. Legebat quippe tū alio
rū p̄phetarū: tū Esaiæ uerba dicentis. Cōfortamini manus resolutæ: & genua debilia
cōsolamini. Qui estis pusilli aī nolite timere: nolite metuere: dominus noster iudiciū
retribuet ip̄se ueniet & saluos faciet nos. Tunc apient̄ oculi cecorū & aures surdorum
audient. Tūc saliet claudus sicut ceruus: & plana erit lingua mutorū: q̄a rupta est i de-
serto aqua & riuus i terra sitienti. Sed & Sibylla eadem cecinit his uersibus

νεκρ̄πν̄ δ̄εναστασ̄ισ̄εστᾱι, καῑ χωλων̄ δ̄ρομοσ̄ ωροσ̄
καῑ κωφοσ̄ ακουσει, καῑ τυφοῑ φλεψουσι: λαλησουσ̄ ιν̄ουλᾱ λευτεσ̄. i. mor-
tuorū at̄ surrectio erit & claudorū cursus uelox. surdus audiet: cæci uidebūt: loquent̄
nō loquentes. Ob has eius uirtutes & opa: diuina cū magna illū multitudo sequerēt
uel debiliū uel ægrotorū: uel eorū q; cū andos suos offerre cupiebāt: ascendit i mon-
tē quendā desertum: ut ibi adoraret ubi cū triduo moraret̄ ac fame populus labora-
ret uocauit discipulos q̄rens q̄tos secū cibos gestarēt. At illi quinq; panes & duos pi-
sces i pera se habere dixerūt. Afferr̄ ea iussit: ac multitudinē p̄ quinq; genos distribuā
discūbere. Quod cū discipuli faciūt: frāgebat ip̄se panē miouatim: carnēq; pisciū cō-
mīnnebat: & utraq; in manibus eius augebātur. Et cum apponere illa populo disci-
pulis impasser̄: saturata sunt quinq; milia hoīum: & i sup̄ duodecim cophini residuis
fragminibus ipleti. Quid aut dici aut fieri pōt mirabilius? At id sibylla futurū cecine-
rat olim his uerbis.

εν̄αρ̄τοισ̄ αμᾱπεντε καῑν̄ χ̄θοῡσεῑδυσ̄ιν

αν̄δρων̄ χ̄ιλιᾱδασ̄ εν̄ερ̄η̄πω̄πεω̄τε κο̄ρεσει.

καῑ ξ̄απε̄ρισ̄ σ̄ενον̄τᾱ λ̄π̄φ̄ων̄ μετᾱελασ̄ματᾱ

δω̄δεκᾱ π̄ρ̄ωσ̄εῑ κο̄φινουσ̄ εισ̄ε̄λπῑδᾱ πολλον̄. Id est panib; simul quinq; & pi-
scibus duob;: hominū milia i hereno quinq; satiabit: & reliqas tollēs. xii. cophinos i
plebit i sp̄e multorū. Quæro qd hic potuerit ars magica moliri: cui; p̄itia ad nihil ali-
ud q̄ ad circumscribendos oculos ualet. Itē se cessurus orandi gr̄a sicut solebat i motē
p̄cepit discipulis ut nauiculā suerēt: seq; p̄cederēt. At illi urcente iā uespe p̄fecti:
cōtrario uento laborare cœpunt: Cū iā mediū fretū tenerent: tū pedibns mare igres-
sus cōsecutus est eos tāq; i solido gradiens nō ut poete Orionē mentiūt i pelago inci-
dentē qui demersa corpis p̄te: humero sup̄heminet undas. Et rursus eum obdermuif-
set in nauē: & uentus usq; ad extremum piculū s̄e uire cœpisset: excitatus somno si-
lere protinus untum iussit & fluctibus qui maximī ferebāt cōquiescere statimq; sub
uerbo eius tranquilitas insecuta est. Mentiunt̄ fortasse litteræ docentes tantā fuisse in
eo potestatem: ut i perio suo cogeret uentos obsequi: maria seruire: morbos cedere: i
feros obedire. Quid q; eedē sibyllæ carminibus suis ante docuerunt: quarū una cu
ius supra fecimus mentionem: sic ait:

τουσ̄ ανε̄μονσ̄ πανσ̄ εῑλογωσ̄ π̄ρ̄ωσεῑ δ̄ατᾱλασ̄τ

Orion

LIBER QVARTVS

μαῖνομένην: ποσὶν ἐκρήνησεν πιστοὶ τε πατισασ. i. uētos cōpescet: sterneret at̄ insanū
 mare pedib⁹ fideq; calcans. Et rursus alia quæ dicit,
 κοματα πέρυσσε ἰνὸς τοῦ ἀνθρώπων ἀπολυσε
 ζήσει θεόρνοτασ ἀπώσεται ἀλγεαποκλοισ
 εκμιασ πηγῆσ ἀρτου χορτοσ εσσεται κηδρον. i. flui⁹ pambulabit: morbos ho
 minū resoluet: uiuificabit mortuos arcebit dolores a multis. Ex uiuo fonte potus satie
 tas erit uiris. His testimoniis qdā reuicti solent eo cōfugere: ut aiant nō illa esse carmina
 Sibyllæ: sed a nr̄is ficta atq; cōposita. Quod pfecto non putabit q Cice. Varronemq;
 legerit: aliosq; ueteres: q Erythræam Sibyllā cæterasq; commemorant: ex quarū libris
 ista exēpla pferimus: qui auctores obierunt anteq̄ Christus secūdū carnē nasceretur
 Verū nō dubito: qn̄ illa carmina priorib⁹ t̄pibus p̄deliramēto sint hita: cū ea nēo itel
 ligeret: Denūciabūt. n. mōstrosa quædā miracula: quorū nec rō: nec t̄ps: nec auctor de
 signabat. Deiq; Erythræa fore ait: ut diceret̄ insana & mendax. Ait. n. φισουσ ἰνοισφ
 λην̄ μαῖνομένην ψεισ τ̄ριακ̄ ἑμεπαν̄ λευῆνηται ἀπαν̄ατα τ̄ηνικα μου μ̄νη
 μ̄νη ποίησεται καὶ οὐκετι με οὐδεις μαῖνομένην φησ ἐκ τ̄ηθ̄ου με γαλοιο
 πρόφητην. i. dicent insanā uatem & mendacē me. Cū aut̄ facta fuerint uniuersa tū mei
 meminerint: neq; me iā qsq; mendacē dicet dei magni ppheten. Latuerūt igit̄ multis se
 culis: postea uero ai aduersa sūt: quæ Christi natiuitas & passio patefecit arcana sicut et̄
 uoces pphetarū: quæ tū p annos mille quingentos uel eo amplius lecte fuissent a popu
 lo iudæorū: nec t̄n̄ intellectæ sunt: nisi postq̄ Christus & uerbo & opibus interpretatus
 est. Illum. n. pphetæ anūciauerunt: nec ullo modo poterant quæ illi loquebantur in
 telligi: nisi fuissent uniuersa completa.

De passione Christi quæ iudæis est scandalo & stultitiæ gentibus: quomodo sum
 mam uirtutem contineat & ueram & singularem sapientiam & ueritatem sicut pphe
 tæ fuerunt prælocuti. Ca. xvi.

Enio nunc ad ipsam passionem: quæ uelut opprobrium nobis oblectari solet
 & hoīem: & ab hoībus insigni supplicio affectū & excruciatū colam⁹ ut doceā
 u eam passionem ab eo cū magna & diuina rōe susceptā: & in ea sola & uirtutē
 & ueritatē & sapiam cōtineri. Neq; n. si beatissimus in terra fuisset: & p oēm uitā in sū
 ma felicitate regnasset: qsq; illū sapiēs aut deū credidisset: aut honore diuino dignū iudi
 casset qd̄ faciunt ueræ religiōis exptes: q caducas opes: & fragile potentia: & alieni be
 neficii bona non t̄m̄ suscipiunt: uerū et̄ cōsecrant & sciētes memoriæ mortuorū deser
 uūt: fortunā iā extinctā colentes quā ne uiuā qdem præsentemq; sapientes colendā si
 bi unq̄ putauerūt. Nec: n. pōt aliqd̄ in rebus terrenis esse uenerabile cæloq; dignū: sed
 sola est uirtus: sola iustitia. quæ pōt uerū bonū & cæleste & ppetuū iudicari: qā nec da
 tur cuiq; nec auferē: qā uirtute ac iustitia: quoniam Christus instructus uenit ī terrā: im
 mo uero quoniam ipse ē uirtus: & ipse iustitia descēdit: ut eā doceret hoīemq; formaret
 Quo magisterio ac dei legatōe p̄fectus ob eā ipsam uirtutē quā simul & docuit & fe
 cit ab oib⁹ gētib⁹ & meruit: & potuit deus credi. ergo cū magn⁹ populus ad eū uel ob
 iustitiā quā docebat: uel ob miracula quæ faciebat subinde cōfluēret. & præcepta eius
 audiret: & a deo missū deiq; filiū crederet. tū primiores iudæorū & sacerdotes ista st̄u
 lati: q; ab eo tāq; peccatores increpabāt. & inuidia deprauati. q; cōfluēte ad eū multitudine
 cōtēni se ac deserui uidebāt: q; caput sceleris illorū fuit stultitia & errore cæcati. & ime
 mores præceptorū cælestiū ac pphetarū coierunt aduersus eū. ipiūq; cōsiliū de eo tollē
 do cruciā doq; cœpunt qd̄ pphetæ multo antescriserāt. Nā & Dauidi p̄cipio psal
 i

DIVINARVM INSTITVTIONVM

Salomon morū suorū puidēs i spiritu q̄tū facin⁹ admissu. i eēt; beatū eē ait. q nō abierit i cōsilio ipiorū. Et Salomō in li. sapiaē his uerbis usus ē. Circūueniamus iustū: qm̄ insuaui ē nobis & exprobat nobis peccata legis: pmittit se sciam dei habere: & filiū dei se noiat: factus est nobis in traductōem cogitationum nostrarū: grauis est nobis ē ad uidendum quoniam dissimilis est aliis uita illiud: & immutatae sunt uiaē illius: tāq̄ nugaces axistimati sumus ab eo: cōtinet se a uiis nostris: quasi ab immundis: & praefert nouissima iustorū: & gloriat^r p̄m se h̄re deū. Videamus ergo si sermones illius ueri sūt: & tētemus quae uentura sūt illi. Cōtumeliis & tormentis iterrogemus eū: ut sciamus reuerentiā illius: & pbemus patientiam illius morte turpissima cōdemnemus eū. Hęc cogitauerūt & errauerunt. Excācauit. n. illos stultitia ipsorū: & nesciuerūt sacramenta dei. Nōne ita descripsit nefariū illud cōsiliū ab ipiis initiū contra deū: ut plane iterfuisse uideat^r? Atq̄ a Salomōe q̄ hęc cecinit usq; ad id tempus quo gesta res mille ac decem anni fuerūt. Nihil nos fugimus: nihil addimus: Habebāt hęc: q̄ fecerūt legebāt i quos hęc dicta sunt sed & nūc heredes nois & sceleris illorū habent: & damnatōem suā pphetarū uoce p̄dictam quotidianis lectionibus psonāt. Ne aliq̄n in cor suū quae pars est: & ipsa damnationis admittūr icrepiti. Ergo saepe a Christo iudai exprobatē illi peccata & iniustitias & a populo pene deserti cōcitati sūt ad necandū. Cuius rei audaciam illis dedit humilitas eius. Nam cū legerent cū q̄ta uirtute & claritate fili⁹ dei uēturus esset e caelo: Iesū aut cernerent humilem: q̄tum sordidū: informem: nō credebāt filium dei esse: ignorantes duos aduētus eius a pphetis esse p̄dictos. Primū in humanitate carnis obscurū. Secundū in fortitudine carnis manifestū. De primo Dauid in psalmo septuagesimo primo sic ait. Descendet sicut pluuia in uellus. & orietur in diebus eius iustitia. & abūdātia pacis dōec extollat^r luna. Sicut. n. pluuia si descēdat in uellus: ai aduerti nō pōt: q̄a strepitum nō facit: ita Christū in terram sine cuiusq̄ suspicionē uenturū esse dixit. ut iustitiam doceret & pacem. Esaias quoq; ita tradidit: Domine q̄s credidit auditui nostro: & brachiū nostrū cui reuelatū ē? Anūciauimus coram ipso sicut pueri. & sicut radix in terra si ticti nō ē figura eius neq; claritas: & uidimus illū & non habuit figurā neq; decorē: sed figura eius sine honore & deficiēs praeter ceteros hoies homo in plaga positus & sciens ferre ibecillitatē: q̄a auersus est: & nō est cōputatus. Hic p̄ca nostra portat: & p nobis bis dolet: & nos putauimus ipsum esse in dolore & in plaga & uexatōe. Ipse aut uulneratus est pp facinora nostra. & infirmatus est pp peccata nostra: doctrina pacis nostrae super illum: liuore eius nos sanati sumus. Omnes sicut oues errauimus. & deus tradidit illum pro peccatis nostris. Et Sibylla eodem modo locuta est:

οικτῖωσ ἀτιμωσ ἀμορφωσ ἐνοικτῖοισ ἐλπιζαλωσει. i. miserabilis: ignominiosus i formis: ut miserabilius spem praebat. Propter hanc humilitatē deū suum nō agnoscentes inierant cōsiliū detestādum: ut priuarēt eum uita: q̄ ut eos iustificaret: aduenerat.

Quod calūniati sūt eū quasi legis destructorē: & qd pfigurauerit circūcisio. Et q̄re in illo iussa sit fieri membro. Et quare prohibitum sit carne suilla uesci. **Ca. xvii.**

Ed irā atq; iuidiā suā quā in cordibus gerebāt intus iclūsā: alias causas praeferebāt: q̄ legē dei p Moysen datā solueret. i. q̄ sabbatis uō uacaret opans i salutē hoīū: q̄ circūcisionē uacue faceret q̄ abstinentiā suille carnis auferret. In quibus rebus iudaicae religionis sacramēta cōsistūt. Ob hęc itaq; cetera ps populi quae nōdū ad Christū secesserat: a sacerdotib⁹ icitabat^r: ut ipiū iudicaret eū: q̄ legē dei solueret cū hoc ille nō suo iudicio: sed ex dei uolūtate & secundū praedicta faceret pphetarū Micheas i nouā legē daturū denūtiatū hoc mō. Lex de Syon: & sermo domini ex Hie

LIBER QVARTVS

rusalē; & iudicabit inter plurimos populos & reuicet; & diriget ualidas natōes. Illa. n.
 peior lex quæ p Moysen data est nō in mōte Syon: sed in mōte Oreb data ē: quā Sibyl
 la fore ut a filio dei solueret: oñdit. αλλοτὰν ταυτα απαντα τελειωθη απερει πο-
 νεισ αυτου πασ λυσε ται νομοσ. i. sed qñ hæc oia pfecta erūt quæ dixi in ipsū ois
 lex soluet. Sed & ipse Moyses p quē datā sibi iegē dū p̄tinaciter tueret exciderūt a deo
 sed deū nō agnouerūt: præ dixerat fore ut ppheta maximus mitt eret a deo qui sit supra
 legem: qui uolūtate dei ad hoies pferat. In Deuteronomio ita scriptū reliq̄. Et dixit do-
 minus ad me: pphetā excitabo eis de fr̄ibus eorū sicut te & dabo uerbū meū i os ei⁹ &
 loquet ad eos ea quæ præcepo ei: & q̄s non audierit ea quæ loquet ppheta ille in no-
 mine meo. ego uīdicabit i eū. Denūciauit. s. dominus p ipsū legiferū: q̄ filiū suū. i. uia
 præsentē q̄ legē missurus eēt: & illā ueterē p Moysen datā soluturus: ut denuo p eū q̄
 esset æternus: legē sanciret æternā. Itē de circūcisiōe soluēda esaias & pphetauit: Hæc
 dicit dominus uis Iuda q̄ hitāt i iherusalē. Reuocate inter uos nouitatē: & ne semina
 ueritis in spinis. Cūcidite uos dominō deo n̄ro: & circūcidit te præputiū cordis uestri
 ne exeat ira mea sicut ignis. & nō sit q̄ extinguat. Itē Moyses ipse. In nouissimis dieb⁹
 circundet dominus eor tuū ad dominū deū tuū amandū. Itē iesus Nave successor eius
 Et dixit dominus ad Iesum. Fac tibi cultellos petrinos nimis acutos & se de & circun-
 cide secūdo filios Israel: secunda u circūcisionem futuram esse dixit non carnis sicut fu-
 it prima: qua etiam nunc Iudæi utuntur: sed cordis est spiritus quam tradidit Christus
 qui fuit uerus Iesus Nou. n. ppheta sic ait. Et dixit Iesus ad me: sed ad Iesum ut ostende-
 ret q̄ nō de se loqueretur: sed de Christo: ad quē tuuc deus loquebatur Christi. n. figu-
 ram gerebat ille iesus: q̄ cū primū a uocaretur: Moyses futura p̄ntiens iussit eū iesū
 uocari: ut dux milix delectus esset aduersus Amalech: q̄ oppugnabat filios israel: & ad
 uersariū dobellaret p nois figurā: & populū i tetra pmissionis iduceret. Et iccirco moy-
 sic successit: ut oñderet nouā legē p iesū Christū datā ueteri legi successurā: q̄ data p
 Moysen fuit Nā illa carnis circūcisiō caret: utiq̄ rōne: q̄ si deus id uellet: sic a p̄cipio
 formasset hoiem: ut p̄putiū n̄ h̄ret: sed hui⁹ secū: æ circūcisiōis figura erat. significās nu-
 dandū eē pectus. i. apto & simplici corde oportere nos uiuere: qm̄ pars illa corpis q̄ cir-
 cuncidiē: habet q̄dā similitudinem cordis & est pudenda: Et ob hanc cām deus nudati
 eā iussit: ut hoc argumento nos admoneret: ne i uolutū pect⁹ h̄remus. i. ne qd̄ puden-
 dū facinus itra cōscia secreta nellemus. Hæc est cordis circūcisiō: de qua propheta lo-
 quunt q̄ deus a carne mortali ad aiām transtulit: quæ sola mēsurā est. Volens. n. uitæ
 ac salutis n̄re p æterna sua pietate cōsulere: p̄nitentiā nobis i illa circūcisiōe p̄posuit:
 ut si cor nudaueris. i. si peccata cōfessi satis deo fecerimus: ueniā cōsequamur quæ cō-
 tumacib⁹ & admissa sua cælātib⁹ denegat ab eo: q̄ nō faciem sicut hōs: sed itima & arca-
 na pectoris itue. eodem ēt spectat carnis suillæ iterdictio: a qua cō deus abstinere iussit
 id potissimum uoluit intelligi: ut se a peccatis atq̄ imūditis abstinere: est. n. lutulen-
 tū hoc aiāl & imundū: nec unq̄ cælū aspicit & i terra toto corpore p̄iectū & ore uētri sp
 & pabulo seruit: nec ullū aliū dū uiuit: præstare usum p̄t: sicut cætere aiantes q̄ uel se-
 dendi uehiculū præbent: uel icultibus agrorū iuuant: uel plaustra collo trahūt. uel one-
 ra tergo gestāt: uel idumentum exuuiis suis exhibent: uel copia lactis exuberāt: uel cu-
 stodiendis domibus iuigilāt. iter dixit ergo ne porcina carne uelceretur. i. ne uitā porco-
 rum imitarētur: q̄ ad mortē nutriunt: ne uētri ac uoluptatibus seruiētes: ad faciēdam
 iustitiam iutiles essēt: ac morte afficerentur. Item ne se foedis libidinibus immergerent si-
 cut sus: quæ se cœno igurgitat: uel terrenis seruiēt simulachris: ac se luto inquinat lu-

DIVINAR VM INSTITVTIONVM

to enim se obliniunt qui deos. i. qui lutum terramq; uenerant: sic uniuersa p̄cepta iudaice legis ad exhibendam iustitiam spectant; quoniam per ambagem data sunt: ut per carnalium figuram spiritalia noscerentur.

Quæ cā & q̄s fuerit ordo dñice passionis: & q̄b̄ sit p̄nūciata oraculis. Ca. xviii.

Vm igit̄ ea q̄ def̄ uoluit fieri: quæq; p̄ p̄phetas suos multis sæculis añ p̄dixit

Christ̄ impleret. Ob ea icitati & diuicias lras nesciētes coierūt: ut deū suū cōdemnarent. Quod cū sciret futurū: ac subide diceret oportere se pati: ac iterfici p̄

salute multorū: secessit tñ cum discipulis suis: nō ut uitaret qd̄ necesse erat p̄peti ac sustinere: sed ut oñderet q̄ ita fieri oporteret in oī persecutōe: ne sua quis culpa incidisse uideat̄: ac denūciat̄ fore: ut ab uno eorū p̄deret̄. Itaq; iudas p̄m̄io illectus tradidit filiū dei iudæis. At illi cōp̄r̄hensū ac Pontio Pilato (q̄ tum legatus Syriā regebat) oblatū: cruci affigi postulauerunt; obiiētes ei nihil aliud: nisi qd̄ diceret se filiū dei eē: regē iudæorū. Itē q̄ dixerat: Si solueritis hoc tēplū qd̄ ædificatū est annis. xxxvi. ego illd̄ sine manibus i triduo resuscitabo: significās breui futurā passionē suā: & se a iudæis iterfectū tertio die resurrecturū. ipse erat. n. uerum dei templum. Has uoces eius tanq̄ infaustas & impias insectabāt̄.

Iudas

Pilatus

Quæ cū pilatus audisset: & ille in defensionē sui nihil diceret; p̄nūciat̄ nihil eo damnatōe dignū uideri. At iniustissimi accusatores cū populo quē incitauerant: succlamare cœpunt: & crucē eius uolentis uocib̄ flagitare. Tū potius & illorū clamoribus & Herodis tetrarche instigatōe metuentis ne regno p̄elleret̄ uinctus est. Nectñ ipse suam ptulit: sed tradidit eū iudæis: ut ipsi de illo secundum legem suā iudicaret̄. Duxerunt ergo eū flagellis uerberatū: & prius q̄ cruci affigerēt̄ iluserunt. indutū. n. coloris p̄uice ueste ac spinis coronatū quasi regē salutauerūt: & dederunt ei cibū fellis: & miscuerūt ei acetū potione. Post hæc cōspuerūt i faciē ei: & palmis ceciderūt. Cumq; ipsi carnifices de uestimētis eius cōtenderēt: sortiti sunt iter se de tūca & pallio. Et cū hæc oīa fierent: nulā uocem ex ore suo tanq̄ si mutus esset: Tū suspēderūt eū iter duos maxios mediū. q̄ ob latrocinia damnati erāt: cruciq; affixerūt. Quid ergo in tāto facinore deplorē? Aut q̄bus uerbis tñ nefas cosequar. Non. n. Gabianam crucē describimus: quā. M. Tul. uniuersæ eloquētix suæ uerbis ac uirib̄ uelut effusis totius ingenii fōribus p̄secutus est: facinus indignū esse p̄clamās ciuē Rōanū cōtra oēs leges i cruce eē sublatū. Quis quāuis inocēs fūerit: & illo supplicio idignus: mortalis tñ & ab hoīe scelesto q̄ iustitiā ignoraret: affectus ē. Quid de huius crucis idignitate dicem̄ in qua deus e cultoribus dei suspensus atq; suffixus est: Quis tā facūdus & tanta rerū uerborūq; copia instructus existet quæ oīo tantæ affluentix ueritate decurrens: ut illā crucē merito deplorēt. quā mūdus ipse & tota elemēta iuxerunt: Hæc at̄ sic futura fuisse & p̄phetas uocibus: & sibyllinis carminibus denūciatū ē. Apud Esaiā ita scriptū iuenit. Nō sū cūrumax: neq; cōtradico: dorsū meū posui ad flagella: & maxillas meas ad palmas faciē at̄ meā nō auerti a sceditate sputorū. similiter Dauid i psalmo. xxxiiii. Cōgregata sunt sup me flagella: & ignorauerūt: dissoluti sunt: nec cōpuncti sūt t̄pauerunt mei: & deserierunt derisu: & striderunt dētibus suis sup me: Sibylla quoq; eadē futura monstrauit.

εσ ἀνομονσ χειρας και απιστωνυσ τερονηξει
 λωσονσ δεθεωραπισ ματα χερσ ινα αγνοισ
 και στομασιν μιαρσισ ιν πτυσ ματα φαρ μακοηντα
 λωσειδεις μας τιγασ απλωσ αγνον τοτενηωτον. i. i man̄ iniq̄s & ifidelīū postea ueniet dabūt deo alapas māibus icestis: & oribus imūdis expuet saliuas uenenofas

LIBER QVARTVS

Dabit at i uerba oio inocēs dorſū: Itē de filētio eius qđ usq; ad mortē p̄iaciter tenuit. Esaiās sic locutus ē. Sicut ouis ad imolādū duct⁹ ē: & sicut agnus corā tōdētib⁹ sine uoce sic nō aperuit os suum. Et Sibylla supradicta.

καὶ στεφάνου φορέσει του ακανθίνου. i. & collaphos accipiēs tācebit; neq; agnoscat q; uerbū & uñ uenit; ut mortuis loquat⁹: & coronā portabit spineā. De cibo uero & potu quē añq; eū figerēt illi obtulerūt. Dauid i psalmo. lxxviii. sic ait. Et dederūt i escam meā fel & in siti mea potauerunt me aceto. idem hoc futurū ēt Sibylla cōcionata est.

εισ λετοφρο μαχοληνης διψανθροσ ελωκκην
τησ αφιλοξενιασ ταυτων δει ξcus ιτραπεζαν. i. in cibū at fel. i. sitim acetū dederūt hospitalitatis hanc mōstrabūt mensā: & alia Sibylla iudæā terram his uerbis increpat; αντιγάρσ υαφωων τοσ ονηνον ουκε νοι ουκενοισ ασ:

παιζοντα θην τοισ ινοιμασ ιν αλλα κανκανταισ
ισ τεψασ στεφανου φορεριντε χολην εκερασασ. i. cū. n. stulta deū tuū nō cognouisti; iudētē mortaliū mētibus; sed & sp̄inis corōasti corōa; horridūq; fel miscuisti. Fore at ut iudæi māus iferrēt deo suo eūq; iterficerēt testimōia pphetarū hęc añcesserūt. apđ

Esdra ita scriptū est. Et dixit Esdras ad populū. Hoc pasca saluator n̄ est: & refugium

Esdra

nostrū cogitate: & ascēdat i cor uestrū. qm̄ hēmus hūiliare eū i signo: & post hęc spabi mus i eū: ne deserat hic locus i æternū tps dicit dñs: deus uirtutū. Si nō credideritis i eū

neq; exaudieritis anūciatōem eius; eritis derisio i gentib⁹ Vnde appet iudæos nullā aliā

spē h̄re: nisi se abluerit a sanguine: ac spauerint in eū ipsū: quē negauerūt Esaiās cū fa

cinus eorū designat: dicit: In hūiliate eius iudiciū sublatū est. Natiuitatē eius q; enarra

bitur: qm̄ auferē a terra uita eius: a facinoribus populi mei abduct⁹ est ad mortē & da

bo mallos pro sepultura eius & diuites p morte eius q; facius nō fecit: neq; inuentus

est dolus i ore eius. Propterea ipse h̄ditabit multos & fortiū diuidet spolia ppterea q;

tradit⁹ est ad mortē & iter facinorosos deputat⁹ ē: & ipse pcm̄ multorū ptulit: & pp fa

ciōra illorū. Dauid quoq; fecit i psal. xliii. Captabāt i aiām iusti & sāguinē innocentē con

dēnabūt: & factus est mihi dñs i refugiū. Et Hieremias: Dñe significa mihi & cognos

cā: tūc uidi meditatōes eorū: ego sicut agnus sine macula pductus sū ad uictimā in me

cogitauerūt cogitationem dicentes. Venite mittamus lignū in panem eius: & eradam⁹

e terra uitā eius: & nomen eius nō erit in memoria āplius: Lignū at crucem significat &

panem corpus eius: q; ipse est cibus & uita oium q; credunt in carnem quā portauit &

in crucem in qua pependit: de qua tñ aptius ipse Moyses in Deuteronomio ita p̄dica

uit: Et erit pendens uita tua ante oculos tuos: & timebis die ac nocte & non credes uite

tua. Idem rursus in numeris: Non quasi homo dominus suspenditur: neque quasi fili⁹

hois miaspatit Zacharias etiā sic tradidit. Et intuebuntur in me: quem trāstixerūt

Itē Dauid i psalmo. xxi. Effodēt man⁹ meas & pedes meos: dinūerauerūt oia ossa mea.

ipsi at cōtēplati sunt & uiderūt me: & diuiserunt sibi uestimenta mea: & sup uestē meā.

miserūt sortē. Quæ utiq; ppheta nō de se locut⁹ est: Fuit. n. rex & nūq; illa p̄pessus est:

Spūs dei p illū loqbat⁹ q; fuerat illa passurus post ānos mille & qnquaginta. Tot. n. col

DIVINARVM INSTITVTIONVM

tunt dominum deum suum: & persecuti sunt regē suū dilectissimum deum: & crucia-
uerunt illum in humilitate magna: pp hoc importauit deus illis mala hæc.

De miraculis quæ in passione dñi contingerunt: de sepultura & resurrectione: & a quibus testimoniis pphetarum fides roboretur istorum. Ca. xix.

Vidē aplius de facinoribus iudæorū dici pōt: q̄ excecatos tum fuisse atq; ifana-
bili furore correptos: q̄ hæc quotidie legētes nec itellexerūt: neq; qn facerent
cauere uoluerūt. Suspēsus igit̄ atq; affixus excalamauit ad dñm uocē magna
& ultro spūm posuit. Eadē hora terrā motus fact̄ ē. Et uellū templi: qd̄ se pabat duota
bernacula: scissum est i duas ptes: & sol repēte subductus ē. & ab hora sexta usq; ad no-
nam tenebræ factæ sūt. Qua de re Amos ppheta testat̄: Et erit in die illo dicit dñs oc-
cidet sol meridix: & tenebrabit̄ dies lucis. & conuertā dies festos uros i luctū: & cātica
uestra i lamēratione. Itē Hieremias: Exterrita est q̄ parit & teduit aiām: & subiuit sol ei
cum adhuc medius dies esset cōfusa est & maledicta: reliquos eorū in gladiū dabo in cō-
spectu inimicorum. & Sibylla ait.

ΝΑΟΥΔΕΘ ΧΗΤΛΗΣΕΤΑΙ ΑΕΤΑΣ ΜΑΤΑΚΑΙ ΗΜΑΤΙ ΜΕΣΣΩ
VΝΞΕΣΤΑΙΣ ΚΟΤΟΙΣΣΑ ΠΕΛΟΡΙΟΣ ΕΝ ΤΡΙΣΙΝ ΩΡΑΙΣ. Idest tēplū uero scindet̄ uelū: &
medio die nox erit tenebrosa nimis tribus horis. Cū hæc facta eēnt: ne pdigiis qd̄ caele-
stib; facin; suū intelligere querūt. Sed qm̄ prædixerat se tertio die ab inferis resurre-
cturū: metuētes ne a discipulis surrepto & amoto corpore uniuersi resurrexisse eū cre-
derent & fieret multo maior i plebe cōfusio. Detraxerūt eū cruci: & cōclusū i monumē-
to firmiter militari custodia circūdiderūt. Verū tertio die ante lucem terrā motu facto
repēte patefactū est sepulchrū. & custodibus quos attonitos obstupescerāt: pauor ni-
hil uidētibus ieger e sepulchro ac uiis egressus i Galileā pfectus ē: ut discipulos suos
q̄reret In sepulchro uero nihil reptū ē: nisi exuuiæ: qb; iuolutū corpus icluserāt. Illū at̄
apud iferos nō remāsūrū: sed die tertio resurrecturū ppheta cecinerāt Dauid i psal. xl.
Nō derelinques aiām meā apud inferos. nec dabis sātū tuū uidere iteritum Item i ter-
tio: Ego dormiui & somnū cœpi: & resurrexi: quoniā dominus auxiliatus ē mihi. Osee
quoq; prim; xii. pphetarū d̄ resurrectione ei; testificat̄ ē. Hic fili; me; sapiēs: pp quos
nūc nō resistet i tribulatione filiorū suorū: & d̄ māu iferorū erua eū. Vbi ē iudiciū tuum
mors: aut ubi ē acule; tu;. Idē alio loco: Viuificabit nos post biduum die tertio. Et ideo
Sibylla impositum esse morti terminum dixit post triduum somnum.

ΚΑΙ ΤΟ ΤΑΠΥΦΟ ΙΜΕΝΩΝ ΑΝΑΔΙΣΑΣΕΙ ΣΑΦΑΘΣ ΕΞΕΙ
ΠΡΩΤΟΣ ΑΝΑΣΤΑΔΕΩΣ ΚΛΗΤΟΙΣ ΑΡΧΗΝ ΥΠΟΔΕΙΞΑΣ. i. morris fatū finiet triū dierū
sōno suscepto: & tūc a mortuis egressus i luce ueniet: primus resurrectionis uocatis initiū
ostēdēs. uitā. n. nobis acq̄suiuit morte supata. Nulla igit̄ spes alia cōsequēdæ i mortali-
tatis hōi dat̄: nisi crediderit i eū & illā crucē portādā patiendāq; suscepit.

Quod pfecto i Galileā domo post resurrectionē discipulis scripturarū referuauit arca
Et q̄re lex uet; dicat̄ testamētū: nec potuerit ielligi arē mortē dōni. Et qd̄ nouum te-
stamētū ueteris adimplectio est. Et qbus hoc arē pdictū sit i testimoniis. Cap. xx.

Rosctus ergo i Galileā uoluit. n. se Iudæis ostendere. ne adduceret eos in pœ-
ni tētiā atq; ipios referuaret. Discipulis iterū cōgregatis scripturæ sactæ litter-
as. i. pphetarū arcana patefecit: q̄ anteq̄ pateret̄ pspici nullo mō poterāt: q̄ ip-
sū passionēq; ei; anūtiabāt. Iccirco Moyses & idē ipsi ppheta legē q̄ iudeis data erat:
testamētū uocāt: q̄ nisi testator mortuus fuerit. nec confirmari testamētū pōt: nec sci-
ri qd̄ in eo scriptū sit. q̄ clausum et obsignatū est. Ita q; nisi Christus mortem suscepit-

LIBER QVARTVS

set apiri testamentū: i. reuelari & itelligi mysteriū dei nō potuisset. Verū scriptura oīs i duo testamēta diuisa est. Illud qđ aduentū dñi passionēq; aīcessit. i. lex & pphetae ue tur dicit. Ea uero que post resurrectōem eius supra scripta sūt. nouū testamētū noiāf iudai ueteri utunt: nos nouo sed tñ diuisa nō sunt qa nouū ueteris adimpletio est: & in utroq; idē testator est Christus: q; p nobis morte suscepta: nos heredes æterni regni se cic abdicato & exheredato poulo iudæorū sicut Hieremias ppheta testat cum loquit talia. Ecce dies ueniunt dicit dominus: & cōsumabo domū Israel & domū iuda testa mentū nouū nō secūdū testamētū qđ disposui patribus eorū i die qua apphēdi manū eorū: ut illos educerem e terra Aegypti: qa nō pseuerauerūt i testamēto meo: & egone glexi eos: dicit dominus. Itē alio loco similiter ait: Dereliq; domū meā: dimisi hæredita tem meā in manu inimicorū eius. Facta est mihi hæreditas mea sicut leo i silua. Dedit sup me uocē suā. iō odiū eā cū sit hæreditas cælestis regnū. Non utiq; ipsā hæreditatē se occidisse dicit: sed hæredes q; aduersus eū ingrati & ipiū extiterūt. Facta est iqt hære ditas mea mihi sicut leo. i. pda & deuoratio: facta sū hæredibus meis: q; me imolaue runt sicut pecus: dedit sup me uocē suā. i. sniam aduersus me mortis crucisq; dixerunt. Nā q; supius ait cōsumaturū se domū iuda testamentū nouū: ostendit uetus illud te stamentū: qđ p Moysen est datū nō fuisse pfectum: id qđ p Christum dari haberet cō sumatum fore. Domus at iuda & israel nō utiq; iudæos significat: quos abdicauit sed ños qui ab eo cōuocati ex gentibus in illorū locum adoptionemq; successimus: & appel lamur filii iudæorū: quod declarat Sibylla cum dicit: *ιουδαϊστων ακαρπιον θειον γε νοσ ουραν ιωυου*. i. iudæorū beatū diuinū genus cælestiū. Qđ at futurū eēt id Esaias docet: apud quē p̄ sumus ad filiū loq; dicēs. Ego dñs de^o uocaui te ad iustitiā & tene bo manū tuā & cōfirmabo te & deditē i testamētū generis mei i lucē gētiū apire oculos cæcorū pducere ex uinculis alligatos: & de domo carceris sedētes i tenebris. Cū igitur nos antea tanq; cæcis: & tanq; carcere stultitiæ iclusi sederemus in tenebris. Ignorantes de nm: & ueritatem illuminati ab eo sumus: qui nos testamento suo adoptauit & libera tos uinculis malis atq; in lucem sapientiæ pductos i hæreditatem regni cælestis asciiuit

De ascensione domini: diuisione discipulorū ad nascentis ecclesie fundamentū iaci endum & roborandum: & miraculis eorū: & quō Petrus & Paulus Romam uenientes pphetauerunt regē in breui uenturū: q; Hierosolimam destrueret: & iudæos deleret: eo dem modo quo postea contigit.

Ca. xxii.

Rdiato uero discipulis suis euāgelio ac noiis sui p̄dicatiōe: circumfudit se repē te nubes eūq; i cælū sustulit quadragesimo post passionē die sicut Daniel fore onderat dicens. Et ecce i nubib⁹ cæli fili⁹ hois ueniēs usq; ad uetustū dierū p uenit. Discipuli uero p puiciās disp̄si fundamēta ecclesia ubiq; posuerūt faciētes & ipsi noiē maḡi dei magna & pene incredibilia miracula: qa descendēs istruxerat eos uirtute ac p̄tate: qua posset nouæ anuñciationis rō fundari & cōfirmari: sed & futura apuit illis oīa q; Petr⁹ & Paulus q; Rōe p̄dicauerūt: & ea p̄dicatio in memoriā scripta pmanit i q; cū multa alia miratū ēt hoc futurū eē dixerunt: ut post bræue t̄ps imieteret de^o regē q; expugnaret iudeos: & ciuitates eorū solo adeq̄ret. Ipsos at fame sitiq; cōfectos obside ret. Tū fore ut corporibus suorū uescerent: & cōsumerent se iuicē. Postremo ut capti uenirēt in manus hostiū & i cōspectu suo acerbissime cōiuges suas uexari cer nērēt: uil lar i ac p̄stitui uirgines: diripi pueros allidi paruulos: omnia deniq; igni ferroq; uastari captiuos in ppetuum terris suis exterminari: eo q; exultauerūt super amantissimum & pbatissimum dei filium: itaq; post illorum obitum: cum eos Nero interemisset: iudæo

DIVINARVM INSTITVTIONVM

rūm gentem & nomen Vespasianus extinxit: fecitq; oīa quæ illa futūra prædixerant.

Quod argumentis reuincendi sunt qui diuinis detrahunt sacramentis & qbus argumentis utantur infideles: ut dominicæ incarnationis fidem euacuent. Ca. xxi.

Confirmata sunt (ut opinor) quæ falsa & incredibilia putantur ab his quos uera cælestium litterarū doctrina nō ibuit: sed tñ ut refellant a nobis et illi q; nimum nō sine malo suo sapiūt: rebusq; diuinis fidē detrahunt: argumentisq; illorū coarguamus errorem: ut tantūdem aliquñ prouideant ita fieri oportuisse: sicut nos ostendimus factum. Et q̄q; apud bonos iudices satis habeant firmitatis: uel testimonia sine argumentis: uel argumenta sine testimoniis: nos tñ non contenti alterutro sumus cū suppeditat nobis utrunq;: ne cui uersi ingenioso aut nō itelligendi: aut contra differendi locū relinquamus: negant fieri potuisse ut naturæ immortalis quæq; decederet. Negāt de nīq; deo idignū: ut homo fieri uellet: seq; infirmitate carnis oneraret: ut passioibus: ut dolori: ut morti seipse subieceret: q̄si nō facile illi esset ut circa corpis ibecillitatem se hoīb; oñderet: eosq; iustitiā doceret: siq; id uolebat maiore auctoritate (ut aiunt p̄fessi dei) Tūc. n. cūctos fuisse p̄ceptis cælestibus p̄turos: si ad ea uirtus ac p̄tās dei p̄cipientis accederet. Cur igit; aiūt ad docendos hoīes nō ut de; uenit. Cur se tā hūilem ibecillisq; cū sumit; ab hoibus: & cōtēni & p̄cena affici posset cur uim ab imbecilibus & immortalib; passus est cur nō māus hoīum aut uirtute repulit: aut diuinitate uitauit: Cur nō maiestatem suā sub ipsa saltē morte patefecit: sed ut inualidus in iudiciū duct; ē: ut nocens dā natus: ut mortalis occisus: Refutabo hæc diligenter: nec quemq; patiar errare. Illa enī magna & mirabili rōne sunt facta: quæ quicunq; p̄ceperit non tātum mirari desinet deum ab hoibus esse cruciatum: uerū etiam facile peruidebit ne deū quidem potuisse credi: si ea ipsa quæ arguit: facta non essent.

Quo p̄ceptoris morū uacillat auctoritas si nō facit ipse qd̄ docet: sicut i phariseis patet: q; cōtra sua p̄cepta uiuebāt: sed Christus primo fecit postea docuit. Ca. xxiii.

Vicūq; p̄cepta dat hoibus ad uitā moresq; fingit aliorū: q̄ro debeat ne ipse facere q; p̄cepit an nō debeat: Si nō fecit: soluta p̄cepta sūt. Si. n. bona sūt q; p̄cipiunt: si uita hoīum in optio statu collocāt: nō se debet ipse p̄ceptor a nūero cœtuq; hoīum segregare: ter quos hitat ipse: & ipsi eodē mō uiuēdū eē quo decet esse uiuēdū: ne si aliter uixerit: ipse p̄ceptis suis fidē detrahat: leuiorēq; doctrinā suā faciat: si ipsa resoluat qd̄ uerbis nitat; astringere. Vnusq;sq; n. cū audit p̄cipientem: nō uult sibi ipōi necessitatū parendi tanq; sibi ius libertatis adimat; itaq; rñdebit doctōri hoc modo Nō possū facere q; iubes: qm̄ sunt impossibilia. Vetas me irasci: uetas cupere: uetas libidine cōmoueri: uetas dolorem aut mortē timere: sed hoc adeo cōtra naturā est: ut his affectibus aialia uniuersa subiecta sint: uel si a deo putas repugnari posse naturæ: & tu ipse q; p̄cipis: fac ut sciā fieri posse. Cū at; ipse nō facias: quæ insolentia est: ut hoī libero imponere uelis leges: qbus ipse nō pareas: Prius disce q; doces. & anteq; mores aliorū corrigas tuos corrige. Quis neget iustā esse hanc responsionem: quinēt si in cōtēptū ueniet huiusmodi doctōri: & eludet uicissim. q̄a uidebit; & ipse deludere. Quid ergo faciet & ille p̄ceptor: si hæc ei fuerint opposita. quō adimet excusatōem contumacibus. nisi ut præsentibus factis doceat possibilia se docere: Vnde euenit ut philosophorum p̄ceptis nullus obtemperet. Homines enim malunt exempla q; uerba. quia loqui facile est præstare difficile. Vtinam quidem tam multi bene facerent q; multi loquunt; bene. Sed qui p̄cipiunt nec faciunt: abest ab eis fides. Et si homies fuerint contemnentur ut leues. si deus: oppōet ei fragilitatis humæ excusatio. Superest ut factis uerba firment; qd̄ & phi

LIBER Q VARTVS

lophi facere nequeunt: itaque cum ipsi praecipitores uicant affectibus quos uici praedicant oportere neminem possunt ad uirtutem quam praedicant falso erudire. ob idque eam putant neminem adhuc perfectum esse sapientem. id est in quo summa doctrinae ac scientiae summa uirtus & perfecta iustitia commiserit: quod quidem uerum fuit. Nemo enim post mundum conditum talis extitit: nisi Christus qui uerbo sapientiam tradidit & doctrinam praesenti uirtute firmavit.

Quod caelestem doctorem perfectum esse oporteat: & quare perfectus esse non possit si corporis assumptione mortalis.

Ca. xxiiii.

Ge nunc consideremus an doctor ex caelo missus possit non esse perfectus? Nondum de hoc loquor quem uisum esse a deo negat. Figamur ex caelo aliquem esse mittendum: qui uita hominum rudimentis uirtutis instituat: ad iustitiam formet. Nemini dubium potest esse quoniam is doctor qui caelestis mittitur tam scientia rerum omnium quam uirtute perfectus: ne nihil iter caelestem terrenumque differat. Nam in homine uita & propria doctrina esse nullo pacto potest. Nec enim mens terrenis uisceribus inclusa & tabe corporis impedita: aut comprehendere per se potest: aut capere ueritatem: nisi aliunde doceatur. Et si maxime possit: summam tamen uirtutem capere nequeat: & omnibus uitiis resistere quorum materia in uisceribus continetur. Eo fit ut terrenus doctor perfectus esse non possit. At uero caelestis cui scientiam diuinitatis: uirtutem immortalitas tribuit: in docendo quoque sicut in ceteris perfectus & consummatus sit necesse est. At id omnino fieri non potest: nisi mortale corpus assumat cur aut fieri non possit ratio clara est. Nam si ad homines ueniat ut deus: ut omnium quod mortales oculi claritatem maiestatis eius percipere ac sustinere non possunt. Ipse certe deus uirtutem docere non poterit quia ex parte corporis non faciet qui docebit ac per hoc doctrina eius perfecta non erit alioquin si uirtus summa dolore propter iustitiam officioque proferre si uirtus est mortalis ipsa & iterata non metueret & illam fortiter sustinere. debet ergo doctor ille perfectus & docere ista praecipiendo: & confirmare faciendo quia quod dat praecipere uicem ad purare debet omnium excusationum uias: ut ipsorum hominibus praedicta necessitate non aliquid uis: sed pudore: & tamen libertate reliquit ut & praemium sit constitutum praerogatiua: quia poterat non perire: si uellet. Quomodo ergo poterit praerogatiua excusatio: nisi ut qui docet faciat qui docet: & sit quasi prius: & manu porrigat secuturo: quem admodum potest facere qui docet si non sit ei similis: quem docet. nam si nulli subiectus sit passio: potest ei docenti homo sic respondeat. Volo eadem non peccare: sed uiciorum. Indutus sum enim carne fragili & ibecilla: haec est quae irascitur: quae concupiscit: quae dolet: quae mori timet. Itaque uiciorum uiuimus & peccamus non quia uolo sed quia cogor. Sentio me esse ipse peccare sed necessitas fragilitatis impellit cui repugnare non possumus. Quid ad haec respondebit praecipitor ille iustitiae: quomodo refutabit: ac redarguet hominem: qui delictis suis excusationem carnis omnem deridet: nisi & ipse carne fuerit indutus: ut ostendat esse carnem posse capere uirtutem? Contumacia enim: redargui non potest nisi exemplo. Nam haec non possunt qui doceas firmiter: nisi ea prius feceris: quia natura hominum per se uis uideri uult non modo cum uenia: sed et cum ratione peccare. Oportet magistrum doctorem uirtutis homini simillimum fieri ut uicem do peccatum doceat hominem uicem ab eo posse peccatum. Si uero sit immortalis exemplum praerogatiua homini nullo modo potest. Existes enim constantis aliquis ac dicit. Tu quidem non peccas: quia libet es ab hoc corpore: non concupiscis: quia immortalis nihil est necessarium. Mihi uero multis rebus opus est: ut tuear hanc uitam. Mortem non times quia in te ualere non potest. Dolorem contentis quia nullam uis pati potest. At ego mortalis utrumque timeo: quia cruciatur mihi grauissimos inferunt quos tolerare infirmitas carnis non potest. Doctor itaque uirtutis est hanc excusationem debuit hominibus auferre: neque quod peccat necessitati potest ascribat: quae culpa sua. Ergo ut perfectus esse possit nihil debet opponi ab eo qui docendus est: ut si forte dixerit impossibilia praecipis respondeat: ecce ipse facio at ego eandem carnem gero: & tamen peccatum in me non dominabitur. Mihi opus est continere difficile est quod uiui aliter non potest in hoc corpore. Ecce mihi corpus est & tamen pugno contra omnem

DIVINARVM INSTITVTIONVM

uoluptatē: Nō possū p̄ iustitiā nec dolorē ferre; nec mortē q̄a fragilis sum. Ecce & ime
 dolor ac mors hēt ptātem: & ea quæ times uinco ut uictorē te faciā doloris ac mortis
 Prior uado p̄ ea quæ sustineri non posse prætedis: si præcipiētē leg nō potes: seq̄re ante
 cedētē. Sublata ē hoc mō ois excusatio. & fateri hoīem necesse ē sua culpa iniustū eē q̄
 doctorē uirtutis & eūdē ducē nō sequatur. Vides ergo q̄to p̄fectior sit mortalis doctor
 q̄a dux esse mortali pōt q̄ immortalis: q̄a paciētīā docere nō pōt q̄a subiectus passiōibus
 nō est. Nec hoc tñ eo p̄inet: ut hoīem deo præferā; sed ut oīdām neq̄ hoīem p̄fecta do
 ctrina eē posse. nisi sit idē deus: ut auctoritate cælesti necessitatē parēdi hoīb⁹ ipōat. ne
 q̄ deū nisi mortali corpore iduat: ut præcepta sua factis adimplendo cæteros parēdi ne
 cessitate cōstringat. Ligo ergo apparet eū qui uitæ dux & iustitiæ sit magister: corpo
 ralē eē oportere; nec aliter fieri posse: ut sit illius plena & p̄fecta doctrina nisi habeat ra
 dicē & fundamētū stabilisq̄ apud hoīes ac fixa p̄maneat. Ip̄sum at̄ subire carnis ac cor
 poris ibecillitatē: uirtutēq̄ i se recipe doctoris: ut eā simul & uerbis doceat & factis. Itē
 subiectū eē mortī & passiōib⁹ cūctis qm̄ & in passiōe tolerādā & i morte subeūda uir
 tutis officia uersat. q̄ oīa (ut dixi) cōsumat⁹ doctor p̄ferre deat: ut doceat posse p̄ferri.

Quod Christus licet mortalitātē n̄rām sūperit: non tñ natus ut alii hoīes sed ex car
 ne uirginis: & quare cū imūnis esset a culpa spōte subiecit p̄enam. Ca. xxv.

Is cāt̄ igit̄ hoīes & intelligāt quare deus summus cū legatū ac nūciū suū mitte
 d ret ad erudiēdā præceptis iustitiæ suæ mortalitātē mortali uoluerit eū carne
 idui: & cruce affigi: & morte mulctari: Nā cum iustitiā nulla esset in terra do
 ctorem misit quasi uiuā legem: ut nomen ac templū nouū conderet. ut uerū ac piū de
 lubram p̄ oīm terram uerbis & exemplo seminaret. Sed tñ ut certum esset a deo mis
 sum, non ita illum nasci oportuit: sicut hō nascitur ex mortali utroq̄ concretus: sed ut
 apparet illum ēt in hoīe esse cælestē: creatus est sine opa genitoris. Habebat. n. spirita
 lem p̄rem deū: & sicut p̄ spiritūs eius, deus sine matre: ita mater corpis eius uirgo sine
 p̄re fuit. Igit̄ deus & hō inter deum atq̄ hoīem medi⁹ constitutus. Vñ illū græci u. εσ
 τ̄ r̄ n̄ uocant: ut hoīem p̄ducere ad deū posset: i. ad immortalitātē: q̄a si deus tñ fuisset (ut
 sup̄ius dictū est) exēpla uirtutis hoī præbere non posset: si hō tñ, non posset hoīes ad iu
 stitiā cogere: nisi auctoritas ac uirtus hoīe maior accederet. Etenim cum constet homo
 ex carne & spiritu: & oporteat sp̄m iustitiæ opibus emereri ut fiat æternus. Caro quia
 terrena est ideoq̄ mortalis: copulatū sibi sp̄m trahit secū & ab immortalitate ducit ad
 mortem. Ergo sp̄s carnis exps dux esse hoī ad immortalitatem nullo pacto poterit: qm̄
 caro impedit sp̄m quominus deum sequatur. Est. n. fragilis & subiecta peccato. Pecca
 tum at̄ pabulū mortis est. Itaq̄ iccirco mediator aduenit. i. deus i carne: ut caro eū seq̄
 posset & eripet mortī hoīem: cuius est dānatio in carnē. Ideo carne se induit: ut desideri
 is carnis e domitis, doceret nō necessitatē esse peccare: sed p̄positi ac uolūtatis. Vñ a. n.
 nobis & magna & præcipua eū carne luctatio est: cuius infinitæ cupiditates præmunt
 alam: nec dñm retinere patiunt: sed eā uoluptatibus & illecebris suauib⁹ mancipatam
 morte afficiunt sempiterna. Quibus ut repugnare possemus: deus nobis uia sup̄andæ
 carnis & apuit & ostendit. Quæ uirtus p̄fecta & oibus uinculis absoluta: coronam uin
 centibus & mercedem expetendæ nobis immortalitatis impartit:

De mysterio dominicæ crucis. & uirtute & significatōe. eorū q̄ Christus gessit aut
 ptulit: Et q̄o præfiguratus sit imolatione agni legalis. Ca. xxvi.

Ixi de humanitate, & fragilitate, & passione, cur hæc deus subire uoluerit: nūc
 ipsius crucis ratio reddenda est: & uis enarranda: q̄ sumus pater à principio

MEGITHS

quam

LIBER QVARTVS

disposuerit: & quemadmodū cuncta quæ gesta sunt: ordinari non tantum diuinitio pphetarum: quæ in Christum uera pcessit: sed e ratio ipsius passionis docet. Quæcūq; .n. passus est non fuerunt inania: sed habuerunt figuram & significationem magnam, sicut et diuina illa opa quæ fecit, quorū uis & potestas ualebāt quidem in præsens, sed declarabant aliud in futurū. Apuit cæcorū oculos uirtus cælestis: & lucē nō uidentibus reddidit. Et hoc facto significauit fore ut cōuersus ad gētes q̄ deum nesciebant: nisi pietium pectora illuminaret lucē sapiētiae & ad ueritatē cōtemplandā oculos cordis aperiret. Vere .n. cæci sunt: qui cælestia nō uidētes: & tenebris ignoratiæ circūfusi: terrena & fragilia uenerātur. Patefecit aures surdorū. Non utiq; hætenus uis illa cælestis opata est sed declarabat breui fore: ut qui erant ueritatis expres, & audirent & intelligerent diuinas dei uoces. Vere .n. surdos dixeris: q̄ cælestia & uera & faciēda nō audiunt: mutorū linguas in eloquium soluit. Admirabilis et cum fieret potentia Sed inerat huic uirtuti alia significatio quæ ostēderet mox futurū ut rerū cælestium nup ignari præcepta sapiētiae discipula de deo & ueritate differerēt. Nā q̄ rōnē diuinitatis ignorat: uerē e linguas & mutus ē: licet sit oīum disertissim⁹. Lingua .n. cū uerū loq̄ cœpit, i. uirtutem maiestatiq; dei singularis iterpretari: tū demū officio naturæ suæ fungit. Quādiu at̄ falsa loquitur: in suo usu nō ē: & iō infans sit necesse ē: qui diuina p̄loqui nō pōt. Pedes quoq; claudorū ad officiū gradiēdi reformauit. Laudabilis diuini opis fortitudo: sed figura id continebat: quod cohibitis erroribus uitæ sæcularis ac deuiā iter ueritatis apiret: p̄ qd̄ grauerent hoīes ad dei grām cōsequēdā. Is .n. uere claudus existimāndus est. q̄ caligine ac tenebris insipitiētiæ iplicatus & quo tendat ignarus offensibilibus & caducis gressib⁹ p̄ uiam mortis iccedat. Itē habes & maculas inquinatōrū corporū repurgauit. Nō exigua imortalis potētiae opa: uerū id portēdebat hæc uis: q̄ peccatorū labib⁹ ac uitiorū maculis inqnatos: doctria eius purificatura eēt eruditōe iustitiæ: leprosi atq; elephāntici debēt haberi: quos uel infinitæ cupiditates ad scelera: uel insatiabiles uoluptates ad flagitiacōpellunt: & dedecorū maculis iniustos labe afficiūt sempiterna. Iacētia mortuorū corpora erexit eosq; noibus ppriis iclamatos à morte reuocauit. Quid cōgruēt⁹ deo? Quid miraculo dignius oīum sæculorū, q̄ decursam uitam resignasse: cōpletisq; hoīum t̄pib⁹ tempora abiicisse p̄petua, arcana mortis reuelasse: Sed hæc inenarrabilis ptās imago uirtutis maioris fuit: quæ demōstrabat tantam uim habituram esse doctriā suā: ut gētes in orbe toto quæ alienæ deo subiecte morti fuerunt, cognitiōe ueri luminis animatę ad imortalitatis præmia puenirēt. Eos .n. recte mortuos existimaueris q̄ datorem uitæ deū nesciētes: atq; aīas suas à cælo in terram deprimentes: in laqueos æternæ mortis iccurrunt. Quæ igit̄ cū faciebat in præsens imagines erāt futurorū quæ illæsis affectisq; corporibus adhibebat ea spiritaliū figuram gerebat: ut in præsenti uirtutis nobis terrenę opa mōstraret: & i futurū ptātem suæ cælestis maiestatis oñderet. Ergo sicut opa eius significantiam quoq; maioris potestatis habuerunt: ita passio non simplex, nec supuacua: nec fortuna præcessit. Sed ut illa quæ fecit: magnā uirtutē ac ptātē doctriæ eius significabāt: sic ea q̄ passus ē: odiō futurā eē sapiām nūciabāt. Aceti .n. pot⁹ ac felis cibus, acer bitates & amaritudies i hæc uita sectatorib⁹ ueritatis pollicebat. Et q̄ ipsa p se acerba & amara, specimē nobis futurorū tormētōrū dabat: q̄ morātib⁹ nobis i hoc sæculo uirt⁹ ipsa pponit: tñ illius modicibus & potus in os doctōris nostri ueniēs, pressuram nobis laborū ac miseriarū præbebat exēplū. Quæ oīa tolerari ac p̄peti necesse est eos, q̄ ueritatem sequuntur: quoniam ueritas est acerba & inuisa oib⁹: qui ueritatis expertes uitam suam moriferis uoluptatibus dedunt. Nam corona spinea ca-

*Sed etiam ratio**Cæcus.**Surdus.**Elinguis.**Claudus.**Leprosi.**Mortui.*

DIVINARVM INSTITVTIONVM

piti eius iposita id declarat fore: ut diuinā sibi plebem de nocētibus cōgregaret. Corona
 in. dicitur circumstans in orbe populus. Nos aut qui ante cognitōem dei fuimus iniusti:
 spina: i. mali & nocētes eramus ignorantes qd esset bonū: & a iustitiā notione atq; opi
 bus alieni, oia scelere ac libidine polluebamus: plecti ergo ex dumis ac sentibus sanctū
 dei caput cingimus: quia conuocati ab ipso & circumfusi undiq; ad eū magistro & do
 ctori assistimus: regēq; illū mundi & oium uiuentium dñm coronamus. Quod uero
 ad crucem spectat: magna in ea uis ac rō est, quam nunc conabor ostendere. Deus nāq;
 (sicut supius exposui) cum statuisset hoīem liberare: magistrū uirtutis legauit in terrā,
 qui & praeceptis salutaribus formaret hoīes ad inocētiam: & opibus factisq; praesētib;
 iustitiā uia paderet: qua gradiēs homo & doctorē suū sequēs, ad uitā aeternā pueniret.
 is igit corporatus ē & ueste carnis indutus: ut hoī ad quē docēdū uēerat uirtutis & exē
 pla & icitamēta praerberet. Sed eū in oibus ita officiis iustitiā specimē praebisset: ut
 doloris quoq; patiētiam, mortis cōtēptū: quibus pfecta & consummata sit uirtus, traderet
 homini: uenit in manus ipia: natōis: cum & uitare potuisset scientia futuri quam gere
 bat: & repellere eadē uirtute qua mirabilia faciebat. Sustinuit ergo cruciatus ac uerbe
 ra & spinas. Postremo et mortē suscipe nō recusauit: ut homo illo duce subactam & ca
 thenatam mortē cathenatam mortem cum suis erroribus triumpharet. Cur aut sum
 mus p̄ id potissimum genus mortis eligeret: quo afficiēum sineret: hāc rō est. Dicit. n.
 fortasse aliq;: cur si deus fuit & mori necesse fuit: nō saltē aliquo honesto mortis genere
 affectus ē? Cur potissimū cruce? Cur ifami genere supplicii? Quod et hodie liber quis
 nocenti uideat indignum? Primūq; is q humilis aduenerat: ut humilibus & ifirmis opē
 ferret & i oibus spē salutis oñderet: eo genere afficiēdus fuit: quo hūiles & ifirmi solent,
 neq; esset oio q eū nō posset imitari: Deinde ut integrū corpus eius seruaretur: quē die
 tertio resurgere oportebat. Nec hoc cuiq; ignorādum est: qd ipse ante de sua passione
 praedicans: etiam id notum fecerit, habere se potestatem deponēdi spiritum & resumē
 di. Suffixus itaq; cū spiritum spōte deposuisset: necessariū carnifices non putauerūt of
 fa eius suffringere (sicut mos eorum ferebat) sed tantummodo latus eius pforauerunt.
 Sic integrū corpus patibulo detractū est: & sepulchro diligenter inclusum. Quae oia
 iccirco facta sunt: ne lāsum atq; diminutū corpus ad resurgendū inhabile redderet. Il
 la quoq; praecipua fuit cā, cur deus crucem maluerit: illa exaltari eum fuit necesse: &
 omnibus gētibus passionem dei notescere. Nam qm̄ is qui patibulo suspenditur: & cō
 spicius ē oibus: & ceteris altior: crux potius electa ē: quae significat illum tam cōspicu
 um: itaq; sublimē futurū: ut ad eū cognoscendum pariter & colendū cunctae nationes
 ex omni orbe cōcurrēt: Deniq; nulla gens tam inhumana est: nulla regio tam remota:
 cui aut passio eius, aut sublimitas maieftatis ignota sit. Extēdit ergo in passione manus
 suas: orbēq; dimensus est: ut iam tunc ostenderet ab ortu solis usq; ad occasum: magnū
 populū ex oibus linguis & tribubus cōgregatū sub alas suas esse uenturum. & signū
 illud maximū atq; sublime frōribus suis suscepturū: Cuius rei figurā iudaei et nūc exhi
 bent: eum limina sua de cruore agni notent: Deus. n. p̄cussurus Aegyptios: ut ab ea pla
 ga immunes faceret. Haebreos praecerat his, ut agnum cādidū sine macula immola
 rent ac signum liminibus suis de sanguine ei imponeret. Itaq; cū Aegyptiorū primo
 genita una nocte interissent, Haebrai soli signo sanguinis tuti fuerunt: non quia cruor
 pecudis tantam in se uim haberet: ut hominibus saluti esset: sed imago fuit rerū futura
 rum. Nam agnus candid⁹ sine macula christ⁹ fuit: id est inocens & iust⁹ & sanct⁹: qui
 ab iisdem iudaeis immolat⁹, saluti est omnib⁹ qui signis sanguinis. i. crucis qua sāgui

X
quom. 171

LIBER QVARTVS

nē fudit sua in fronte cōscripserūt. Frons. n. lūmū lumē est hoīs: & lignū sanguine deli-
butū crucis significatio est. Dēiq; imolatio pecudis ab his ipsis q; faciunt pasca noiatur
απο του ποσ ειυ: q; passionis est figura: quā deus p̄ssius futurorū tradidit p̄ Moysen
populo suo celebrandā. Sed tñ figura ualuit in p̄nti ad depellendū piculū: ut appareat
quātū ueritas ipsa ualitura sit ad plebem dei p̄tegendā in extrema totius orbis necessi-
tate. Quō autem uel qua plaga tuti hoīs sint futuri: qui signū hoc ueri & diuini san-
guinis in summo corporis sui notauerunt: in nouissimo libro docebo.

De potentia signi crucis quantē efficacit̄ sit inuocatio nois crucifixi: & quantum ad
dæmoniis timeatur signum crucis.

Ca. xxvii.

Vnc satis ē de hulus signi potentia quātū ualeat exponere: quō terrori sit dæmōi-
bus hoc signū, sciet qui uiderit quatenus adiurati p̄ Christum de corpib; q; ob-
sederint fugiāt. Nā sicut ipse, cū iter hoīs ageret, uniuersos dæmōes uerbo fu-
gabat: hominumq; mentes emotas & malis incuribus furias: in sensus pristinos re-
ponebat: Ita nunc sectatores eius, eosdem spiritus inq; natos de hoibus & nomine magi-
stri sui & signo passionis excludūt. Cuius rei non difficilis est p̄batio. Nam cū diis su-
is immolant, si assistat aliquis signatam frontem gerens, sacra nullo modo litant.
Nec respōsa pōt cōsultus reddere uates. Et hæc sæpē cā præcipua iustitiā p̄sequēdi ma-
lis regibus fuit. Cū, n. qdā ministrorū, nostris sacrificiib; dominis assisteret: iposito frō-
tibus signo: deos eorū fugauerūt: ne possēt in uisceribus bestiarū futura depigere. Qd
cū itelligerēt aruspices: istigantibus iisdē dæmonibus quibus p̄secrarāt cōquerētes p̄-
phanos hoīs sacris iteresse: adegerūt p̄cipēs suos i furorē: ut expugnarēt dei templū,
sēq; uero sacrilegio contaminarent: quod grauissimis p̄sequentium p̄cenis expiaretur.
Nec tamē ex hoc ipso cæci hoīs itelligere possunt aut hanc esse uerā religionē; cui ad-
uicēdū tanta uis inest: aut illā falsā quæ subsistere aut cōgredi non pōt. Sed aiunt hoc
deos nō metu, uerum odio facere. quasi q; possit odisse nisi eū: qui aut noceat: aut pos-
sit nocere. immo uero cōgruens maiestati fuit ut eos quos oderant: p̄sentibus p̄cenis
afficerēt potius fugerēt. Sed quoniam neq; accedere ad eos possunt, i quibus cælestē
notā uiderint: nec his nocere quos signū imortale minuerit, tāq; inexpugnabilis murus;
laccessunt eos hoīs & manibus p̄sequuntur alienis: quo profecto si eē cōfitentur: uici-
mus. Neesse est enī hāc eē religionē quæ & rōnem demonū nouit: & astutiam intelli-
git: & uim retūdit: & eos spiritalibus armis domitos ac subātos cedere sibi cogit. Si ne-
gant, testimoniis poetarū ac philosophorū refellant. Quod si esse & malos esse inficial
eunt: qd supest nisi ut alios dicant esse deos: alios dæmones: Exponant igitur differenti-
am generis utriusq;: ut sciamus qd colendū: qd execrandū sit. Habent ne inter se ali-
quod cōfortiū: an uero inimici sūt. Si sunt aliqua necessitudine copulati: quatenus eos
discernē? Aut quō utriusq; generis honorē cultumq; miscbimus? Si aut sunt inimi-
ci: aut dæmones deos nō timent: aut dii dæmones fugare nō possunt: ecce aliquis instin-
ctu dæmonis p̄citus dementit: effert: ifanit: ducamus istum in Iouis optimi maximi tē-
plum: uel quia sanare hoīs Iuppiter nescit in æsculapii uel Apollinis sanū iubeat utrius-
libet sacerdos dei sui noiē: ut nocēs ille spiritus excedat ex hoīe: nullo id pacto fieri potest.
Quæ igit̄ deorū uis ē, si subiectos sibi dæmōes nō habent? At uero iidē dæmōes adiura-
ti p̄ nomē ueri deip̄tin; fugiunt: Quæ ratio ē ut Christum timeāt: Jouem autē non ti-
meant: nisi q; iidē sunt dæmōes quos uulgus deos eē opinat? Deniq; si cōstituatur in
medio & is quem constat icursum dæmonis p̄peti: & Delp̄fici Apollinis uates eodem
modo dei nomē horrebunt: & iam sceleriter excedet de suo uate Apollo: q; ex homine

f. ante 78
sta 8. 11

munierit

k

8. 11

DIVINARVM INSTITVTIONVM

spūs ille dæmonicus: & adiurato fugatoq; deo suo uates in ppetuum cōticescet. Ergo ii dem sunt dæmones: quos fatent̄ execrandos esse: iidem dii quibus supplicant. Si nobis
 Homer⁹ credendum esse non putant: credant Homero: qui summum illum Iouē dæmōibus ag gregauit: sed & aliis poetis ac philosophis: qui eos de mō dæmōas, mō deos nuncupant quorum alterum uerū: alterū falsum est. Illi. n. nequissimi spūs ubi adiuratur: ibi se dæ monas cōfitentur: ubi coluntur: ibi se deos mētuntur: ut errores hoibus imittāt: & aō cētra ueri dei notiōe: p quā solā pōt mors æterna uitari. Idē sunt q; deiciendi hois cāua rios sibi cultus puerfa religiōe cōdiderunt: mētitis tñ assumptisq; noibus ut fallerent: Nā quia diuinitatem p seiplos affectare nō poterāt: ascuerunt sibi noia potentium re gum: sub quorū titulis honores sibi deorū uendicarēt. Qui error discuti pōt & in lucē ueritatis p trahi. Nam siqs studet altius inquirere: congreget eos q; bus peritiā est, cie re ab inferis animas. Euocent Iouem: Neptūnum: Vulcanū: Mercuriū: Apollinem: pa trēq; omniū Saturnū. Respondebunt ab inferis oēs: & interrogati loquētur. & de se & de deo fatebūtur. Post hæc euocēt Christū nō aderit, nō apparebit, quia nō amplius q; bi duo apud inferos fuit. Quid hac probatione certius pferri potest: Ego uero nō dubito
 Trismegi⁹ quin ad ueritatem Trismegistus hanc aliqua ratione pēuenerit, qui de deo patre omnia
 stus & de filio locutus est multa: quæ diuinis continentur arcanis.

Deuera & singulari religiōe & nō dicat̄ religio: uel secūdū Cicero. uel alios. C. xxviii.
 Væ cum ita se habeant (ut oñdimus) apparet nullam aliam spem uitæ: hoī eē q; ppositam: nisi ut abiectis uanitatibus & errore miserabili deū cognoscat: & deo seruiat: nisi huic tēporali renunciet uitæ: ac se rudimētis iustitiæ ad cultū

Religiō.

religiōis instituat: Hac. n. cōditiōe gignimur: ut generati nos deo iusta & debita obse quia præbeamus: hunc solum nouerimus: hunc sequamur. Hoc uiculo pietatis ob stri cti deo & religati sumus: unde ipsa religiō nomen accepit: non ut Cicero interpretat⁹ ē a religando: qui in libro de natura deorū secundo dicit ita: Non. n. philosophi solū: ue rum ēt maiores nostri superstitionem a religiōe sepauerūt: Nam qui totos dies præca bantur & imolabant: ut sui sibi filii supstites eēt supstitiosi sunt appellati. Qui aut oīa quæ ad cultum deorū ptinerent, retractarent & tanq̄ relegerent. hi dicti sūt religiosi ex relegendo: tanq̄ ex eligendo. & eligendo eligentes. & ex deligendo deligentes: & ex in telligendo intelligentes. His. n. oibus inest uis legēdi eadem. quæ in religioso ita factū est: in superstitioso a religioso: alterū uitii nomen: alterū laudis. Hæc interpretatiō q; in epta sit: ex re ipsa licet cognoscere. Nam si in iisdem diis colendis: & religiō & supstitio uersatur: exigua uel potius nulla distantia est. Quid. n. mihi affert causæ cur præcari p salute filiorū semel religiosi & idem decies facere: supstitiosi esse hois arbitret̄: Si. n. se mel facere optimū est: q̄tomagis sapi⁹: Si ^{hora} ora prima: ergo & tota die. Si una hostia pla cabilis, placabiliores utiq; hostiæ plurimæ: q̄ multiplicata obsequia demerent̄ potius q̄ offendunt. Nō. n. nobis odiosi uident̄ hi famuli: q; assidui ac frequentes ad obsequiū fuerint: sed magis cari. Cur igit̄ sit in culpa & nomen reprehensibile accipiat: qui aut filios suos magis diligit: aut deos satis honorat: Laudetur autem qui minus. Quod ar gumentum ēt ecōtrario ualeat. Si. n. totos dies præcari & imolare criminis ē: ergo & se mel. Si supstites filios subinde optare uitiosum est: supstitiosus est igitur ille q; raro id optauerit. Aut cur uitii nomē sit ex eo tractū: quo nihil honestius: nihil iusti⁹ optari pōt Nā q; ait religiosos a religendo appellatos: q; ea retracta: ēt diligēter quæ ad cultū deo rum ptineant: cur illi qui hoc sæpe in die faciunt: religiosorū nomē amittāt: cum multo utiq; diligentius ex assiduitate ipsa religant ea quibus dii coluntur: Quid ergo est:

LIBER QVARTVS

Nimirū religio ueri cult⁹: supstitio falsi, Et oīo qd colas iterest: aut qd preceris. Sed qa
 religiosos deorū cultores se putāt: cū sint supstitiosi: nec religionē possūt a supstitioe di-
 scernere: nec significantiā noīū exprere. Diximus nomē religiōis a uinculo pietatis esse
 deductū: q; hoīem sibi deus religauarit & pietate cōstrinxerit: qa nos seruire ei ut dño
 & obsequi ut p̄ri necesse est. Eo melius ergo id nomē Lucretius iterprats est: qui ait **Lucreti⁹**
 religionū se nodos soluere. Supstitiosi at uocantur nō q; filios supstitios optant. Oēs. n.
 opramus: sed aut ii q; supstitiē memoriā defunctorū colūt: aut q; parētibus suis supstiti-
 bus colebāt imagines eorū domi tāq; deos penates: nā q; novos sibi ritus assumebant i
 deorū uicē mortuos honorarēt: quos ex hoibus in ccelū receptos putabāt hos supstitio-
 sos uocabāt. Eos uero q; publicos & antiquos deos colerent: religiosos noiabant Vnde **Virgili⁹**
 Virgilius: Vana supstitio ueterūq; ignara deorum. Sed cum ueteres quoq; deos iuenia
 mus eodē mō consecratos esse post obitū: supstitiosi ergo qui multos ac falsos deos co-
 lunt. Nos aut unum deum religiosi qui uni & uero deo supplicamus.

De unitate p̄ris & filii: ut liqat quō uni⁹ dei possunt eē cultores: q; duos colūt alterū pa-
 tre: alterū filiū: p̄rem imortalē: filiū mortalē: de quo supius dictū est. **Ca. xxix.**

Ortasse q̄rat aliq; quō cū deū unū nos colere dicamus, duos tñ asseueremus
 deū patrē & deū filiū: quā asseuerati p̄rosq; in maximū ipegit errorē Qui
 bus cum pbabilia uideant esse quā dicimus: in hoc uno laborare nos arbi-
 trant. q; & alterū mortalē deū fatemur. De mortalitate iā dixi: nunc de unitate docea-
 mus. Cū dicimus deū patrē & deū filium: non diuersum dicimus: nec utrūq; secernim⁹
 qa nec pater sine filio eē p̄r: nec filius a patre secerni: siquidem nec p̄r sine filio nūcupa-
 ri: nec filius p̄r sine patre generari. Cū igit & pater filium faciat: & fili⁹ patrē: una utri-
 q; mēs: unus spiritus: una substātia est: sed ille quasi exuberās fons est: hic tāq; de fluēs
 ex eo riuus ille tāq; sol: hic tāq; radius ex sole porrectus: q; qm̄ sūmo patri & fidelis & ca-
 rus est nō separāt: sicut nec riuus a fonte: nec radius a sole: qa & aqua fontis in riuo ē. &
 solis lumē in radio: aque neq; uox ab ore seiungit: oec uirtus aut manus a corpore diuel-
 li p̄r. Cur igit a p̄phetis idem manus dei & uirtus & sermo dicat utiq; nulla dicatur:
 utiq; nulla discretio est qa & lingua sermonis ministra. & manus in qua est uirtus indi-
 uiduā sunt corporis portiones: Propiore exēplo uti libet. Cum quis habet filium quem
 unice diligit: qui tamen sit in domo & manu patris licet ei nomen domini potestatemq;
 cōcedit: ciuili tñ iure & domus una & unus dñs noiatur. Sic hic mundus una dei dom⁹
 & filius & p̄r: q; unanimes incolūt mundū: deus unus qa & unus est tanq; duo & duotā
 q; unus. Neq; id mirū cū & filius sit in patre. qa pater diligit filium. & pater in filio. qui
 uoluntati patris fideliter paret: nec unq; faciat aut fecerit nisi quod pater aut uoluit aut
 iussit. Deniq; unū deū esse tā p̄rem q; filiū. Esaias in exēplo qd supius posuimus. osten-
 dit cū diceret. Adorabūt te & p̄cabunt. qm̄ in te deus est. & nō est alius deus prater te.
 Et alio loco similiter ait. Sic dicit dominus deus rex Israel: & qui eruit eum deus ater-
 nus ego prius. & ego nouissimus. & prater me nemo est deus. Cū duas p̄sonas p̄posu-
 set dei regis. i. Christi. & dei patris q; eū post passionē ab iseris excitauit. sicut ostendis-
 se diximus Oseam p̄phetam q; ait. Et de manu iserorū eruam eum. tamen ad utrāq; p̄-
 sonam referēs intulit & prater me nō est deus: cum posset dicere prater nos. sed fas nō
 erat plurali numero sepatōem tante necessitudinis fieri Vnus est enim solus liber deus
 summus carens origine. quia ipse est origo rerū. & i eo simul & filius & omnia continen-
 tur. Quapropter cum mens & uoluntas alterius in altero sit. uel potius in utroq; una.
 merito unus deus uterq; appellatur. quia quicqd est in patre ad filium transiuit. & qc

DIVINARVM INSTITVTIONVM

quid in filio a patre descendit. Non potest igitur ille summus ac singularis deus nisi per filium coli q̄ solum patrem se colere putat: sicut filiū non colit: ita ne patrem quidē colit. Qui autem filium suscipit: & nomen eius gerit: is uere cū filio simul & patrem colit qm̄ legatus & nūcius & sacerdos summi patris est filius. Hic templi maximi ianua ē hic lucis uia: hic dux salutis: hic hostium uita.

De heresibus quas nō mō p̄pheta: sed etiam Christus & apostoli pdixerūt emerſuras esse uitandas. Et q̄ illa sola ecclesia catholica ē & uera in qua est confessio & medicina peccatorū p̄ penitentiam & fidei sacramenta. Ca. xxx.

Ed qm̄ multæ hæreses extiterunt. & instinctibus demonū populus de scissus est: determinanda est nobis breuiter uarietas: ac ī suo pp̄rio dōicilio collocāda ut siq̄ aquā uitæ cupit aurire: nō ad detritos lacus deferať: q̄ non hñt uenam sed uberrimū deī fontē mouerit: quo irrigatus penni luce potiatur. Ante oīa scire nos cōuenit: & ipsum & legatos eius p̄dixisse q̄ plurimæ sectæ & hæreses haberent existere quæ cōcordiam sancti corpis rumpent: ac nouissimā sūma prudētia caueremus: nequādo in laqueos & fraudes illius aduersarii nostri: cū quo luctari deus nos uoluit: incidere remus: tñ dedit cerra mādata: quæ imp̄petuū custodire deberemus. Quorū pleriq̄ imitatores deserto itinere cælesti uias libi deuias p̄ anfractus & p̄cipitia condiderunt per quæ partē plebis scautā: & simplicē ad tenebras mortēq̄ deducerent. Quod quatenus acciderit: exponā. Puerūt qdā nostrorū uel minus stabilita fide: uel minus docti. uel minus cauti: q̄ dissidiū facerent unitatis: & ecclesiā dissiparēt. Sed hi quorū fides lubrica fuit: cū deū nosse se & colere simularēt augendis opibus: & honori studentes affectabant maximū sacerdotiū & a potioribus uicti cadere se cū suffragatoribus suis maluerunt: q̄ eos facere p̄positos: q̄bus cōcupierāt ipsi ante p̄poni. Quidā uero nō satis cælestibus litteris eruditi: cū ueritatis accusatoribus respondere nō possent obuiantibus uel ipossibile uel incōgruēs esse: ut deus in uterū mulieris includeret. nec cælestē illā maiestatem ad rātā infirmitatē potuisse deduci: ut hoibus cōtēptui: derisui cōtumelie & ludibrio eēt. Postremo ēt cruciamēta p̄ferret atq̄ execrabili patibulo figeret. Quæ oīa cū neq̄ ingenio nec doctrina defendere ac refutare possent: nec. n. uirōnēq̄ penitus p̄uidebāt: deprauati sunt ab itinere recto & cælestes litteras corruptunt: ut nouā sibi doctrinā sine ulla radice ac stabilitate cōponerent: Nōnulli at falsorū p̄phetarū uaticinio illecti: de q̄bus & uere p̄pheta & ipsa p̄dixerant: exciderūt a doctrina deī: & traditionē uerā relquerūt. Sed illi oēs dæmonicis fraudibus irratiti: quas p̄spicere & cauere debuerāt: diuinū nomen & cultū p̄ imprudētiā pdiderūt. Cū. n. phruges aut nouatiani aut Valētiniani: aut martionitæ: aut Antropiani: aut ariani: seu qlibet alii noīantur christiani esse desierunt hi: q̄ Christi noīe amisso: humana & externa uocabula iduerunt. Sola igitur catholica ecclesia est: quæ uerū cultum retinet. Hic est fons ueritatis hoc ē domiciliū fidei: hoc tēplū dei: quo siq̄ nō iurauerit: uel a quo siq̄ exiuerit: a spe uitæ ac salutis alienus est. Neminē sibi oportet p̄tinaci cōcertatione blādiri. Agitur. n. de uia & salute cui nisi caute & diligēter cōsulatur: amissa & extincta erit. Sed tñ q̄ singuli quoq̄ cœtus hæreticorū se potissimū christiāos: & suā esse catholicā ecclesiā putāt: sciēdū ē illā esse uerā ī qua ē: regio cōfessio & penitētia: q̄ peccata & uulnera q̄bus ē su bicta ibe cilitas carnis salubriter curat. Hæc iterim paucis admonēdi gr̄a rettuli: neq̄ errorē fugere cupiēs: maiori iplicet errore. dū penetrare ueritatis ignorat. Postea pleni⁹ & uerius cōtra oēs mēdatorū sectas pp̄rio separatoq̄ ope pugnabius. Sequitur ut qm̄ satis de religione uera & sapia locuti sum⁹ in proximo libro de iusticia desseramus.